

С. Караман, О. Караман, І. Ліпчевська

**КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД
ДО ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ 1-2 КЛАСІВ
УСНОГО МОВЛЕННЯ
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

**В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
З НАВЧАННЯМ МОВАМИ
НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН**

Методичний посібник

Київ 2021

УДК 373.3.016:811.161.2]-054.57

*Рекомендовано до друку вченою радою Інституту педагогіки НАПН України
(протокол № 15 від 28 грудня 2021 року)*

Рецензенти:

В. Новосьолова, старший науковий співробітник відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України, канд. пед. наук, ст. наук. співробітник
Н. Подлевська, завідувач кафедри слов'янської філології Хмельницького національного університету, канд. пед. наук, доцент
М. Цопа, вчитель української мови ОЗ Годинівський ліцей, вчитель вищої категорії, старший учитель

С. Караман, О. Караман, І. Липчевська

Компетентнісний підхід до формування в учнів 1-2 класів усного мовлення на уроках української мови в закладах загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин: методичний посібник для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин. – Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2021. 94 с.

У посібнику охарактеризовано сутність та ключові аспекти впровадження компетентнісного підходу до формування усного мовлення в учнів початкової школи в закладах загальної середньої освіти з навчанням мовами національних меншин. Розкрито специфіку дидактико-методичного супроводу формування умінь та навичок усного мовлення в учнів 1-2 класів. Наведено приклади практичної реалізації методів та прийомів формування усного мовлення в учнів на уроках державної мови.

© Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України

© Видавництво КОНВІ ПРІНТ

ЗМІСТ

Вступ.....	4
1. ВІЛЬНЕ ВОЛОДІННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ ЯК КЛЮЧОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ.....	5
2. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МЕТОДИКИ КОМПЕТЕНТНІСНОГО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДЕРЖАВНОЇ У ШКОЛАХ З НАВЧАННЯМ МОВАМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН.....	9
2.1. Особливості сучасних учнів початкової школи. Активні та інтерактивні методи навчання	10
2.2. Впровадження компетентнісного підходу у навчанні української мови як державної	26
2.3. Системність у навчанні мови	
2.4. Використання моделей у навчанні мови та мовленню	31
2.5. Врахування явищ інтерференції та транспозиції української мови з рідною	34
3. МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ ФОРМУВАННЯ УСНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ ПЕРШИХ-ДРУГИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	36
3.1. Проблемна розповідь.....	40
3.2. Полілог.....	42
3.3. Мозковий штурм, асоціативний куш.....	49
3.4. Презентація.....	51
3.5. Незакінчене речення.....	54
3.6. Метод проєктів.....	56
3.7. Case-метод.....	60
3.8. Мікрофон.....	64
3.9. Крісло автора.....	71
3.10 Інсценізація.....	72
3.11 Рольова гра.....	75
3.12 Кубування.....	76
3.13 Дидактична гра.....	79
ПАМ'ЯТКИ З УСНОГО МОВЛЕННЯ У ПЕРШОМУ-ДРУГОМУ КЛАСАХ.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	89

– Що означає «знати мову»?

– Звичайно, вміти спілкуватися – тобто розуміти співрозмовника та доступно висловлювати свої думки, а також усвідомлено читати та писати. Іншими словами «знати мову» – **це користуватися нею у власних потребах**, не замислюючись над вибором доречного слова чи граматичною конструкцією висловлювання, над вимовою чи інтонацією, правописом чи правилами читання.

Отже, метою вивчення будь-якої мови **не є** запам'ятовування правил чи переліку слів. Лексика та граматики опановуються як **«інструменти» для спілкування**.

При навчанні у школі рідної мови зусилля класу спрямовані на систематизацію, узагальнення, розширення знань з мови та мовлення. А при навчанні другої мови, зокрема української як державної, одним з першочергових завдань є навчити учнів користуватися мовою у повсякденному житті, **сформувати навички усного мовлення**.

Як цього досягнути?

Відповідь на це питання проста для розуміння та складна у реалізації: оволодіння мовою можливо тільки через **практику** її використання. Треба якомога більше спілкуватися, починаючи з перших занять та, за можливістю, користуватися українською мовою і за межами уроку. Проте, постають запитання: **«Які підходи доцільно використовувати у навчанні української мови? Які методи та прийоми ефективні у формуванні навичок спілкування в учнів? Коли та як їх застосовувати?»** Відповіді на ці запитання та на багато інших Ви знайдете у посібнику, який тримаєте у руках. Методичні рекомендації стануть у нагоді вчителям української мови 1-2 класів шкіл з навчанням румунською, молдовською, угорською та іншими мовами національних меншин.

Матеріали посібника доступні online:

<https://sites.google.com/view/usne-movlennia>

1. ВІЛЬНЕ ВОЛОДІННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ ЯК КЛЮЧОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СУЧАСНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

У Державному стандарті початкової освіти (ДСПО) *першою ключовою компетентністю визначено вільне володіння українською мовою*. Для розуміння суті цього поняття давайте спочатку пригадаємо, що ми вкладаємо у загальне поняття компетентності. Відповідно до концепції Нової української школи це є «динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [53, с. 12]. Її спрощена структура наведена на рис. 1.1:

Рис. 1.1: Структура компетентності

Отже, основою вільного володіння українською мовою як державною є ґрунтовні знання з мови (системи фонематичних, лексичних та граматичних засобів) та мовлення (мовних засобів у дії). На них будується мовленнєва діяльність – уміння та навички використання цих знань у стандартних та нестандартних ситуаціях. У ДСПО вони визначаються як «уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано

пояснювати факти». Практичне застосування української мови, як і будь-якої іншої, безпосередньо пов'язане з вмотивованістю та ціннісними установками особистості, тому компетентність у володінні українською мовою передбачає любов до читання українською мовою, відчуття краси українського слова, усвідомлення ролі державної мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову в різних життєвих ситуаціях [15, с. 1].

Наведена структура *не передбачає поетапне оволодіння її складовими*. Шлях від ізольованого глибокого вивчення лексики та граматики мови до формування умінь та навичок спілкування вже показав низьку ефективність на теренах Радянського Союзу. Проте і нехтування цілісною знаннєвою основою при вивченні мови унеможливорює повноцінне володіння нею. Необхідним є одночасне інтегроване формування усіх складових компетентності (знань, діяльності, особистісних якостей) з поступовим розширенням та удосконаленням кожної з них. Тобто, введення нового лексичного та/або граматичного матеріалу має передбачати одночасну роботу над формуванням правильної вимови та інтонації а також практику використання цього матеріалу у комунікації та, звичайно, формування особистісного ставлення до мови, яка вивчається, і відповідної культури.

Окремим суттєвим аспектом вивчення української мови як державної є *україномовне середовище*, до якого у більшій чи меншій мірі залучені діти з національних меншин. Ми маємо можливість доступно та яскраво показати особисту користь від знання української мови для кожного з учнів. Соціальна ситуація «підштовхує» до впровадження комунікативно-діяльнісного підходу в освітній процес. Адже усвідомлена та практично відчута необхідність використання української мови у житті для досягнення власних цілей є найвагомішою мотивацією у подоланні мовного бар'єру та подальшому опануванні державною мовою.

Зауважимо, що без постійного підживлення вмотивованість учнів має властивість зникати, а несталі ціннісні установки – змінюватись. Тому, заклавши бажання вивчати українську мову, необхідно підкріплювати його протягом усього навчання. Саме це є суттєвою складовою успіху в опануванні мови.

Повернемося до вимог ДСПО та типових навчальних програм з української мови для ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин. Мета навчання української мови полягає у:

- ✓ формуванні **комунікативної компетентності** учнів (мовленнєва складова представлена на рис. 1.2), яка передбачає здатність встановлювати і підтримувати необхідні зв'язки з іншими людьми, застосовувати знання з української мови для забезпечення ефективного спілкування, а також володіння різними соціальними ролями, вміння співпрацювати у колективі.

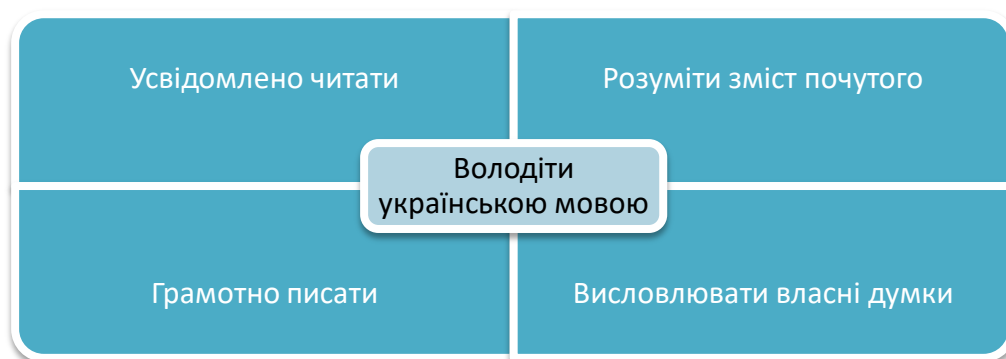

Рис. 1.2: Мовленнєві вміння як складова комунікативної компетентності

- ✓ формуванні соціокультурної компетентності, яка полягає у здатності та готовності до міжкультурного спілкування і передбачає ознайомлення учнів з культурою українського народу, його ціннісними орієнтирами, соціальною сферою життя українців;
- ✓ духовному та культурному розвитку особистості, вихованні загальнолюдських моральних цінностей;
- ✓ розвитку інтелектуальних здібностей засобами різних видів мовленнєвої діяльності;
- ✓ формуванні активної громадянської позиції.

Також у навчанні української мови необхідно приділяти увагу наскрізним умінням учнів, адже у ДСПО визначено, що «спільними для всіх ключових компетентностей є такі вміння, як читання з розумінням, уміння висловлювати

власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами» [15, с. 3].

З вищезазначеного стає зрозумілим, що

формування усного мовлення (усної комунікації) є одним з ключових аспектів компетентнісного підходу (Н. Бібик, В. Ільченко, В. Кремень, О. Савченко, Ю. Швалб та ін.) до навчання української мови у початковій освіті

Він набуває особливої значущості у школах з навчанням мовами національних меншин, адже у даному випадку україномовна комунікація потребує специфічної спрямованої діяльності вчителя.

2. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МЕТОДИКИ

КОМПЕТЕНТІСНОГО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДЕРЖАВНОЇ У ШКОЛАХ З НАВЧАННЯМ МОВАМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Термін «методика» в перекладі з грецької мови (metodos) означає сукупність способів доцільного проведення будь-якої роботи. У педагогіці методикою є галузь, яка досліджує закономірності вивчення певного навчального предмета. Зокрема, методика навчання української мови як державної вивчає мету, зміст, а також методи, прийоми, засоби, форми навчання української мови та мовлення для національних меншин, які проживають в Україні. У своєму становленні та розвитку вона ґрунтується на засадах лінгвістики, психолінгвістики та психології [57]. Відповідно до сучасних поглядів, вивчати мову та мовлення доцільно наближено до того, як вона опановується дітьми в онтогенезі, проте інтенсивніше, за значно коротший термін. При опануванні другої мови необхідно пройти шлях від розуміння окремих висловлювань, через усвідомлення основ граматики та розширення лексичного запасу, до здійснення та автоматизації мовленнєвих операцій, формування мовленнєвих навичок та мовленнєвих умінь. Отже методика вивчення української мови як державної у початковій школі передбачає:

- ✓ **ВПРОВАДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ;**
- ✓ **СИСТЕМНІСТЬ У НАВЧАННІ МОВИ;**
- ✓ *використання моделей у навчанні мови та мовлення;*
- ✓ *врахування явищ інтерференції та транспозиції української мови з рідною;*
- ✓ *активні та інтерактивні методи навчання*

Зупинимося на зазначених положеннях більш детально.

2.1. Особливості сучасних учнів початкової школи.

Активні та інтерактивні методи навчання

Щоб зрозуміти, як ефективно навчати учнів початкової школи, треба, насамперед, усвідомити якими є сучасні діти 6(7) – 9(10) років. І тільки потім добирати ефективні методи для організації освітнього процесу. Отже, спробуємо відповісти на питання: якими є сьогоднішні учні молодшої школи? Як допомогти їм оволодіти українською мовою (як другою) та на які аспекти необхідно звернути увагу на кожному етапі цього шляху?

Сучасний першокласник – це, здебільшого, дитина, яка ще не награлася. У її свідомості домінує мотив «хочу» над мотивом «треба», їй вкрай важко змінювати провідний вид діяльності з ігрового на навчальний, що може супроводжуватися труднощами у вихованні, проявами запальності, грубості (словесної чи фізичної) або, навпаки, пасивності, розсіяності у поведінці. Тобто, початок шкільного життя учнів співпадає з періодом кризи семирічного віку. Такий стан речей обумовлений незрілим віком вступу до школи (6 років) та посилюється зовсім не ідеальною соціальною ситуацією розвитку дитини[45], [46]:

- ✓ зловживання дітьми дошкільного віку різноманітними гаджетами, що витісняє ігрову, образотворчу, господарсько-побутову, пізнавально-дослідницьку, здоров'язбережувальну діяльність з життя дитини;
- ✓ нестача спілкування та сюжетно-рольових ігор між дітьми-однолітками;
- ✓ нестача вільного, позаситуаційного спілкування дітей з дорослими.

Рушійною силою навчання сучасних молодших школярів постають пізнавальні інтереси. Проте діти «зосереджуються не на причинно-наслідковій залежності між об'єктами і явищами, їх цікавить сенс своїх вчинків і дій» [53, с. 43-46], тобто головне питання «чому?» все частіше замінюється питанням «навіщо?».

У poradнику для вчителя НУШ [53] зазначено, що в організації освітнього процесу на початковому етапі навчання вчителю необхідно враховувати:

- ✓ домінування мимовільної пам'яті дитини над довільною;
- ✓ мимовільність та малий об'єм уваги дитини;
- ✓ особливості сприймання дитини (вплив кліпового мислення, ситуації розірваних зв'язків тощо);
- ✓ рефлекс свободи, що змінив рефлекс наслідування у дитячій поведінці.

Ще одним принциповим моментом є негативне або байдуже ставлення багатьох сучасних дітей до школи, процесу навчання, статусу учня.

У той же час визначена у НУШ методика (зокрема інтеграція освітніх галузей та компетентнісний, особистісно-орієнтований і діяльнісний підходи) вимагає від учнів початкової школи відповідної соціальної та особистісної компетентностей, які дуже часто не встигають сформуватися на необхідному рівні у дошкільні роки.

Саме ці чинники визначили, що перший цикл початкової освіти – це період адаптації до шкільного життя, протягом якого широко застосовуються методи, засновані на співпраці (ігри; соціальні, дослідницькі проекти; експерименти; групові завдання тощо) [24, с. 15]; а також «в основі навчання

навчитися вчитися

молодших школярів перебуває взаємодія дітей і дорослих – гра, спільна праця, пізнання, спілкування» [53, с. 38]. Першочергове завдання цього періоду – допомогти дитині здійснити спокійний природний перехід від ігрової діяльності до навчальної, тобто

І тут треба окрема зацентувати увагу, що

вчитися не може бути легко

Справді, якщо нам просто щось зробити, значить ми вже це вміємо. Пізнання нового, оволодіння новими вміннями та навичками **завжди потребує інтелектуальних та вольових зусиль**. Навчання – це складна та, досить часто, не надто захоплююча справа. Тому в цьому контексті надзвичайно важливою є роль вчителя – причому не як «єдиного наставника та джерела знань», а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини» [24, с. 16].

Роль коуча – формування розуміння учнів, як досягнути конкретної визначеної мети. (Вчитель у співпраці з учнями допомагає їм *самостійно* знайти відповіді на запитання та виробити власну траєкторію розв’язання проблеми.)

Роль фасилітатора – забезпечення успішної комунікації у класі (як за навчальним спрямуванням, так і у дозвіллі) та створення комфортної дружньої атмосфери у колективі.

Роль тьютора – реалізація індивідуального підходу у навчанні.

Роль модератора – реалізація додержання визначених правил та норм поведінки у класі

По мірі адаптації дітей до шкільного життя ключове місце займає безпосередньо початкова (пізнавальна) діяльність, яка **має** відповідати зоні найближчого розвитку (за Л. Виговським). На цій основі будується освітній процес та створюються сприятливі умови для розвитку особистісних якостей учнів.

Навчання веде за собою розвиток, а не навпаки

У початковій школі спостерігається стрімкий розвиток сприйняття, пам’яті, уваги, мислення, уяви, мовлення учнів, а також зміни їх мотивів, інтересів, ставлень, оцінки та інших особистісних характеристик. На завершальному етапі першої ланки освіти еталон організації освітнього процесу можна описати цитатою М. Монтессорі: «Щасливими можна назвати тих учителів, які дійшли зі своїм класом до того етапу, коли вони можуть сказати: «Незалежно від моєї присутності, клас працює. Група досягла

самостійності» [24, с. 51]. За реалізації закладеної концепції учень справді стає учасником суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Ключовим освітнім аспектом слід розглядати його формування як самостійної, відповідальної, ініціативної та креативної особистості.

Щодо предметних особливостей навчання української мови як державної – у 1–2 класах увага зосереджується на оволодінні учнями початковими вміннями та навичками усної комунікації на основі елементарної лексики та граматики, засвоєнні правильної вимови, а також знайомстві учнів з українською писемністю (рис. 2.7).

Рис. 2.7: Навчання української мови у 1-2 класах

Врахування особливостей дітей 6–8 річного віку є підґрунтям для відбору змісту навчання, видів діяльностей учнів (впровадження активних та інтерактивних методів формування предметної компетентності), використання мовленнєвих моделей та візуалізації в навчальному процесі (рис. 2.8).

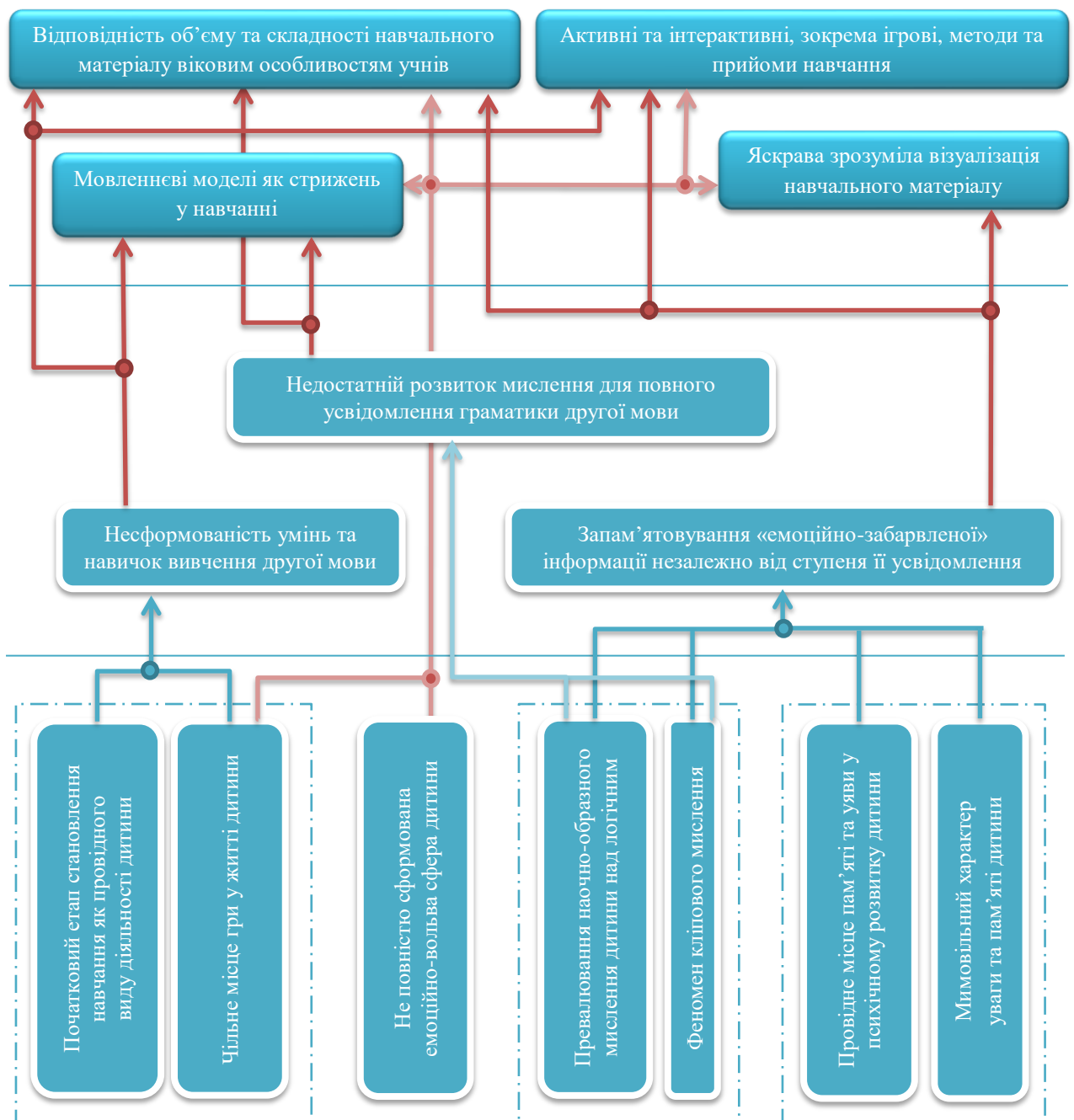

Рис. 2.8: Врахування психологічних особливостей учнів 1-2 класів при навчанні української мови як державної

Отже, у 1-му класі перевага надається ігровій навчальній діяльності. Надалі, у 2–3–4 класах, тривалість ігор на уроці *поступово* зменшується, заміщуючись іншими методами навчання. У другому циклі початкової освіти акцент зміщується від репродуктивних видів мовленнєвої діяльності до продуктивних (творчих). Зростає свідомість у вивченні мови. Закладаються основи розуміння її системи.

За умови реалізації компетентнісного підходу до навчання української мови як державної у початковій школі:

- ✓ учні оволодівають відповідними вміннями і навичками вивчення другої мови під керівництвом вчителя безпосередньо на уроках та екстраполують їх у повсякденне життя для задоволення власних комунікаційних потреб;
- ✓ учні розвивають вміння *самостійного* вдосконалення компетентності у володінні державною мовою.

Також у цей період

- ✓ формуються базисні навички спілкування дітей державною мовою у типових соціально-комунікативних ситуаціях;
- ✓ засвоюються відповідні норми поведінки, прості універсальні вербальні та невербальні способи комунікації;
- ✓ формується міжкультурна компетентність учнів.

Як вже зазначалося раніше, для досягнення цих цілей у освітньому процесі початкової школи доцільним є використання активних та інтерактивних методів навчання. Розглянемо дане питання детальніше.

Навчання за **активними методами** визначає взаємодію учнів з вчителем за схемою «*вчитель ↔ учень*». Воно передбачає використання як дидактичних, так і організаційно-управлінських засобів активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів (рис. 2.9).

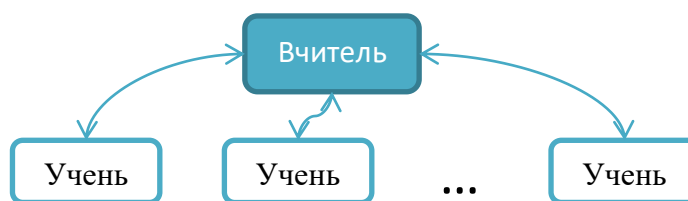

Рис. 2.9: Активні методи навчання. Взаємодія між вчителем та учнями

Активні методи обумовлюють залученість учнів в навчальний процес протягом всього уроку; спонукають до розумової, практичної діяльності; часто передбачають самостійне творче рішення поставлених задач. А отже, реалізують ефективне засвоєння великого об'єму навчальної інформації, розвивають пізнавальні процеси (мовлення, пам'ять, мислення тощо), сприяють виявленню інтелектуальної, особистої та соціальної активності учнів, підвищенню мотивації до навчання.

Особливістю *інтерактивних методів навчання* є підвищення взаємодії та взаємної мотивації між учнями. Відповідно, схема «вчитель ↔ учень» розширюється та приймає вигляд «*вчитель ↔ учень ↔ учень*», тобто виключається домінування одного учасника навчального процесу над іншим (рис. 2.10).

Рис. 2.10: Інтерактивні методи навчання. Взаємодія між вчителем та учнями

Такі методи навчання мають усі переваги активних, а також сприяють розвитку самостійності учнів у навчально-пізнавальній діяльності, вчать співпраці (командній роботі). Але, у той же час, вони потребують вищого початкового рівня сформованості комунікативної компетентності.

Зазначимо, що межа між активними та інтерактивними методами є умовною: при використанні більшості з них може організуватися як

активна, так і інтерактивна взаємодія у класі. Загальна класифікація зазначених методів (та прийомів) навчання за М. Новик [20, с. 7] приведена на рис. 2.11.

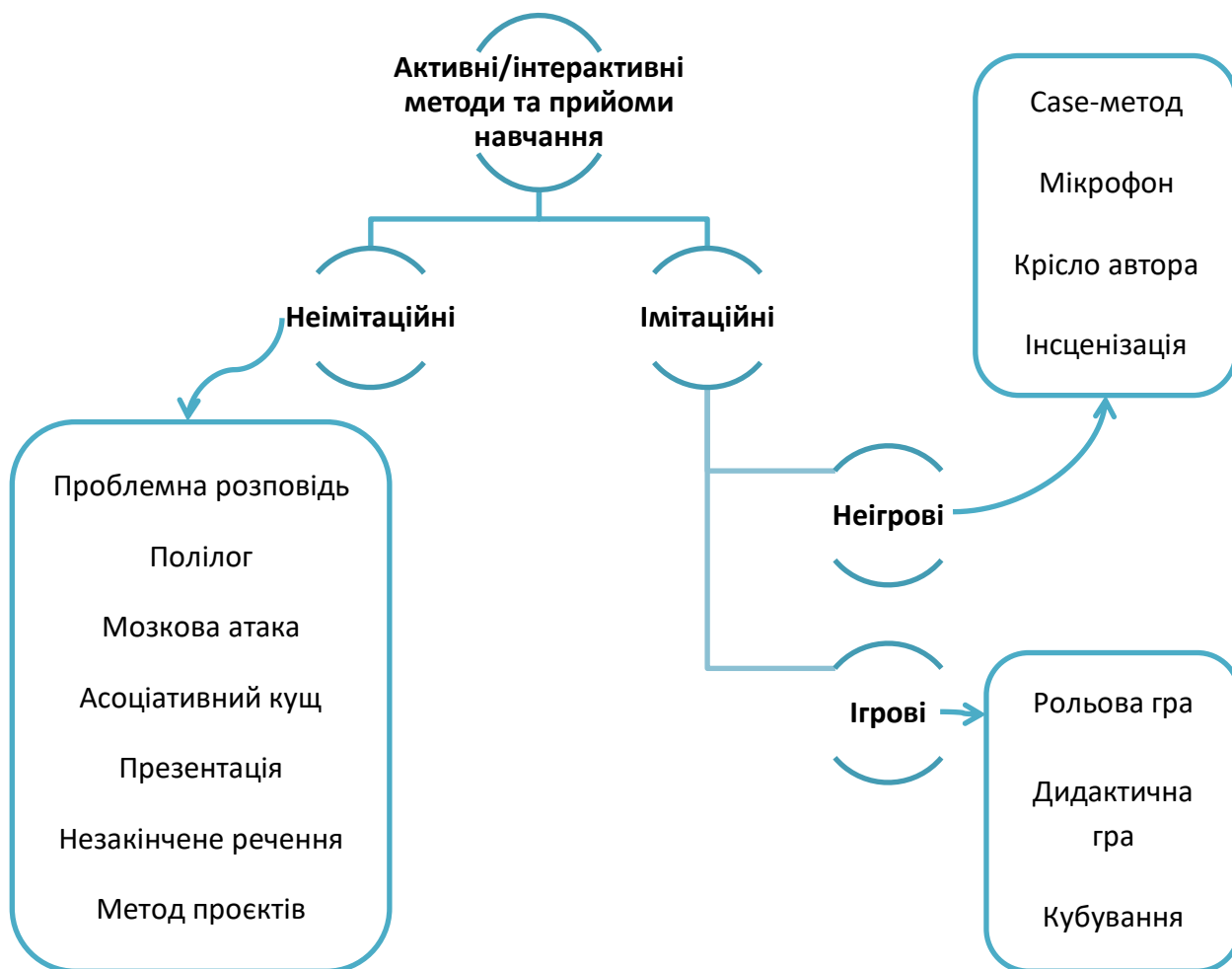

Рис. 2.11: Класифікація активних/інтерактивних методів та прийомів навчання

Наведений перелік методів та прийомів активного/інтерактивного навчання є неповним. Він визначений за критерієм доцільності використання сучасних освітніх інновацій у навчанні *української мови як державної у початковій школі*.

Загальна характеристика запропонованих методів та прийомів, особливості їх використання та приклади впровадження у 1–2 класах розглядаються у третьому розділі посібника.

2.2. Впровадження компетентнісного підходу у навчанні української мови як державної

Загалом, можна стверджувати, що методика навчання української мови як державної (як і будь-яка інша сучасна методика навчання другої мови) має ґрунтуватися на аналізі та переосмисленні наявного світового досвіду, виділенні найбільш успішних його складових (з точки зору вивчення української мови у конкретних соціальних та педагогічних умовах) та їх подальшому розвитку. Так, компетентнісний підхід до навчання державної мови синтезує комунікативно-діяльнісний, функціональний, особистісно-орієнтований і культурологічний підходи та відображає новітні прогресивні ідеї ефективного опанування українською мовою.

На сьогоднішній день доцільність та актуальність використання діяльнісного підходу до навчання сприймається як аксіома [24]. Зазначимо, що ця ідея має глибоке історичне коріння, вона відображена у працях Л. Виготського, П. Гальперіна, Д. Ельконіна, А. Леонтєва, А. Маркової, С. Рубінштейна. Пріоритетність діяльнісного підходу у вивченні мови підтверджується теорією мовленнєвої діяльності (Л. Виговський, І. Зимня, А. Леонтєв, А. Лурія), відповідно до якої

мовленнєва ДІЯЛЬНІСТЬ складається з окремих висловлювань (ДІЙ), кожному з яких відповідають операції підбору слів, синтаксичних конструкцій, вибору морфологічних форм тощо.

За А. Леонтєвим [27, с. 6], [37, с. 5, 8-10]:

- ✓ *мовленнєва навичка* – це здатність здійснювати оптимальним чином мовленнєву *ДІЮ*, яка базується на *автоматизованих* операціях.
- ✓ *мовленнєве вміння* – це здатність здійснювати мовленнєву *ДІЯЛЬНІСТЬ* відповідно до мети і умов її протікання. Воно передбачає

чотири основні етапи: орієнтації у комунікативно-мовленнєвій ситуації, вибору її плану на основі орієнтації, реалізації плану, контроль.

Як опанувати будь-яку діяльність?

– *Вивчати її теоретичну основу
та практикуватися, практикуватися, практикуватися...*

У мовленнєвій діяльності знання мови та комунікативна практика ідуть пліч-о-пліч. Вони існують у симбіозі, доповнюючи одна одну. Робота над однією з цих складових без відповідної уваги до іншої завжди призводить до негативних наслідків. Якщо визначити пріоритет теоретичної складової та заглибитися у вивчення мови – значно погіршуються комунікативні уміння, якщо знехтувати нею – відчутно зростає кількість помилок і в усному, і в писемному мовленні.

При вивченні мови *не можна* не тільки відокремлювати теоретичну складову від практичної, а і *відділяти мовлення від його контексту*. Адже воно існує «всередині» інших видів діяльності (ігрової, навчальної, трудової тощо).

Мовлення – основна складова комунікації – є об'єднанням окремих висловлювань у монолог/діалог, яке *характеризується структурністю, цілісністю та спрямованістю*. Як відомо, у педагогіці розрізняють чотири види мовленнєвої діяльності:

аудіювання, говоріння, читання, письмо.

Навчання цим видам діяльності з вираженим пріоритетом практичної складової, тобто вивчення другої мови як засобу комунікації, розкриваються у *комунікативно-діяльнісному підході* (Т. Донська, Т. Капітонова, М. Пентилюк, М. Львов, А. Щукін та інші), який визначає метою вивчення мови *формування іншомовної комунікативної компетенції та вторинної*

мовної особистості [18], [41], [54]. Він є одним із стрижнів сучасної концепції опанування другої мови та суттєвою складовою у визначенні методики навчання української мови як державної. Відповідно до зазначеного підходу [25, с. 19-21], [26]:

одиноцею навчання є мовна модель

(зразок)

одиноцею комунікації – мовний акт

(твердження, прохання, питання і ін.)

одиноцею відбору мовних актів – мовленнєва інтенція мовця

(його комунікативні наміри).

Саме на цьому фундаменті будується навчальний процес, який насамперед передбачає активне оволодіння мовним матеріалом, формування вміння будувати власні висловлювання.

Зазначимо, що для успішної реалізації компетентнісного підходу до навчання української мови як державної мовний матеріал (навчальні тексти та діалоги, які пропонуються учням) має не тільки укладатися відповідно до навчальних завдань, а і включати змістовну складову, яка відповідає інтересам сучасних школярів, збагачує їх світогляд, поглиблює розуміння української та рідної культури, традицій.

Важливим аспектом є визначення об'єму пропонованого мовного матеріалу відповідно до вікових особливостей учнів. У молодшій школі тексти та діалоги мають бути невеликого розміру, першочерговим при їх опрацюванні є використання цікавої та зрозумілої візуалізації.

Отже, в освітньому процесі необхідно використовувати методи та прийоми навчання, які сприяють мовленнєвій активності учнів, підвищуючи її відповідно до рівня засвоєння мови. Учні мають якомога більше практикуватися, тобто розмовляти, писати, слухати, читати у конкретних комунікативно-мовленнєвих ситуаціях. Це сприяє формуванню навичок

спілкування та, водночас, є маркером (ідентифікатором) рівня володіння другою мовою.

Методи навчання, які відповідають комунікативно-діяльнісному підходу, передбачають «занурення у мовленнєве середовище»: учні проводять багато часу серед носіїв мови та засвоюють мовлення без специфічного педагогічного супроводу рідною мовою. Ізольовано такі методи вивчення другої мови використовуються при оволодінням усним мовленням як дітьми дошкільного віку, так і школярами та дорослими (наприклад, метод М. Берліца [38], [40]). Необхідно зазначити, що вони передбачають регулярні значні витрати часу на вивчення мови, а набуті вміння швидко забуваються при відсутності мовленнєвої практики. Також вивчення *української мови* тільки у практичній діяльності утруднюється її складною граматиною.

Тому поряд з комунікативно-діялісним підходом доцільно розглядати ***функціональний підхід*** [3], [25, с. 21-25], [43, с. 15-29] (Л. Варзацька, Т. Донська, С. Дубовик, Г. Городилова, О. Купалова, М. Львов, В. Мельничайко, Л. Паламар, М. Пентиліук та інші) ***до відбору та введення мовного матеріалу***, який ставить на чільне місце мову та показує роль мовних одиниць у контексті мовленнєвої діяльності. Відповідно до сучасних поглядів, «цей підхід узгоджується з комунікативним методом навчання і передбачає встановлення нероздільного зв'язку між значенням, формою і функцією мовної одиниці.» [49, с. 35]. Відбір синтаксичних конструкцій для вивчення (а отже і лексико-граматичного матеріалу) відбувається з точки зору їх практичної функціональності та частоти вживання в мовленні, тобто актуальності їх використання для здійснення комунікативної діяльності в умовах конкретної комунікативно-мовленнєвої ситуації. Вивчення мови базується на поясненні лексики та граматики відповідно до їх призначення (функцій) у мовленні.

Окремо зауважимо, що у *початковій освіті* частина граматичного матеріалу подається як мовленнєві моделі (словосполучення, речення) «без чіткого усвідомлення внутрішніх зв'язків усередині певної структури»

[50, с. 20] – це характерно для граматичних явищ української мови, які не мають аналогів у рідній мові учнів. Також пояснення граматичного матеріалу відбувається у адаптованому (спрощеному) вигляді – такий підхід визначається психологічними особливостями дітей молодшого шкільного віку та початковим рівнем їх обізнаності щодо будови рідної мови. Отже у першому та другому класах широко застосовуються мовленнєві опори (зразки та моделі), які поступово поступаються місцем самостійному мовленню та специфічним видам діяльності, спрямовані на усвідомлене оволодіння граматичним матеріалом. Актуальним у реалізації певних аспектів зазначеного підходу є метод Б. Беляєва [5], головний принцип якого – мовленнєве випередження писемної мови.

Крім розглянутих стрижневих підходів, у методиці навчання української мови як другої також використовується особистісно-орієнтований підхід, який є невід'ємною складовою сучасної парадигми освіти. Зокрема:

- ✓ свідомо-порівняльний метод [57], фундаментом якого є принципи свідомості та опори на рідну мову учнів;
- ✓ інтенсивні методи [23], які ґрунтуються на формуванні високої навчальної мотивації, соціально-психологічному кліматі в групі, знятті психологічних бар'єрів при засвоєнні мовного матеріалу в умовах спілкування тощо.

Також мульти- та полілінгвокультурне спрямування розвитку світової спільноти визначає актуальність залучення учнів до міжкультурної комунікації [49], формування у класі зацікавленості у вивченні української культури та традицій. Отже, культурологічний підхід також визначено складовою методики навчання української мови як державної.

Інтеграція ключових актуальних підходів у понятті компетентнісного підходу щодо формування вільного володіння українською мовою представлена на рис. 2.1.

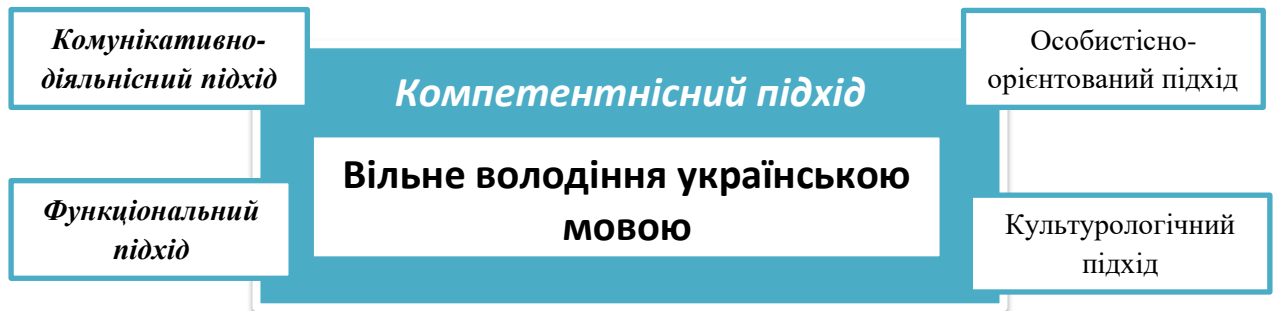

Рис 2.1: Компетентнісний підхід до формування вільного володіння українською мовою як державною

Отже, *сучасна методика*, яка відповідає компетентнісному підходу до вивчення української мови як державної у початковій школі, забезпечує:

- ✓ формування україномовної комунікативної компетентності на засадах свідомого ставлення учнів до мови, її функцій у мовленні та способів реалізації в мовленнєвій практиці;
- ✓ розвиток вторинної мовної особистості учня.

З наведеного вище слідує:

- ✓ *відправною точкою у складанні змісту курсу української мови загалом та змісту конкретного уроку зокрема є система української мови;*
- ✓ *відбір мовного та мовленнєвого матеріалу для вивчення має відбуватися за функціональним підходом;*
- ✓ *мовленнєві уміння учнів формуються у відповідних комунікативних ситуаціях.*

Наведемо практичну імплементацію представленого методичного матеріалу: *приклад створення уроку з теми «Родина» на початковому етапі оволодіння українською мовою (1 клас):*

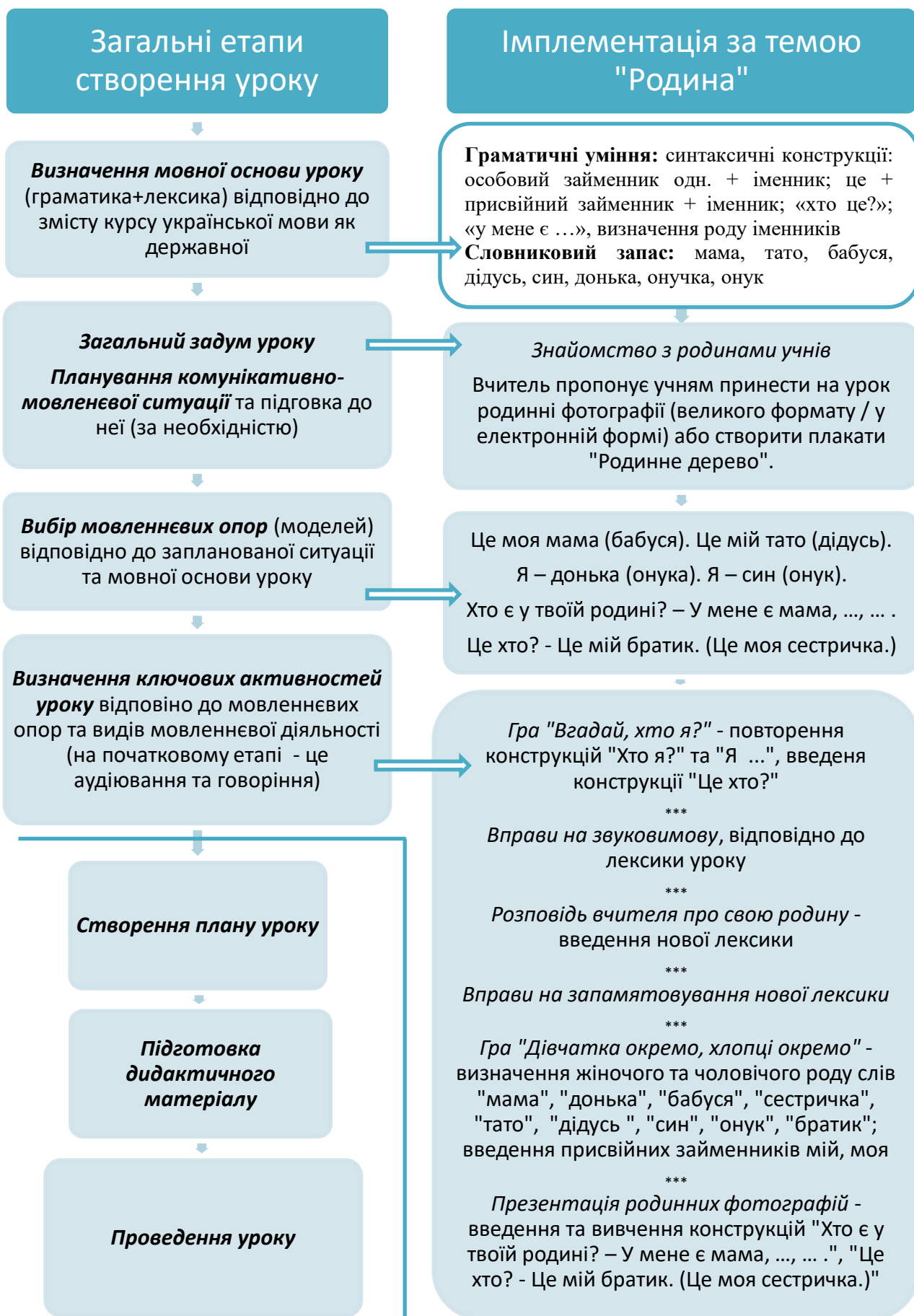

Рис. 2.2: Приклад створення компетентнісно орієнтованого уроку української мови

Зазначений підхід до вивчення української мови як державної потребує відповідної організації освітнього процесу. Підбір та систематизація мовного та мовленнєвого матеріалу, специфіка його введення та засвоєння на уроці; особливості формування комунікативної та мовної компетентностей – все це має суттєві відмінності порівняно з курсом рідної чи іноземної мови.

На уроках української мови як рідної навчальний процес зосереджується на поглибленні вже наявної у дітей мовної та мовленнєвої компетентностей [47]. Учні вчать читати та писати, опрацьовують правила граматики та орфографії, оволодівають літературним стилем мови, збагачують словниковий запас, усвідомлюють норми та правила комунікації у суспільстві. Усне мовлення, зокрема використання у ньому граматичної будови мови, діти загалом засвоюють до початку шкільного навчання. Іншими словами, у школі вони не навчаються усному мовленню «з нуля», а вже мають великий об'єм відповідних знань та практичних умінь, навичок. Учні структурують їх та удосконалюють власну комунікативну компетентність. Наприклад, в україномовних дітей молодшого шкільного віку немає складностей з використанням відмінків - діти узгоджують закінчення інтуїтивно, не замислюючись. У той же час, при вивченні української мови як державної (другої) це може викликати труднощі.

За умови оволодіння українською мовою як другою перед учнями постає зовсім інше першочергове завдання – навчитися спілкуватися державною мовою. Всі інші складові україномовної компетентності, хоча і є важливими, мають значно нижчий пріоритет (принаймні на початковому етапі). Очевидно, що вивчати українську мову як державну за методикою для носіїв мови недоцільно та неефективно. Великий об'єм різнопланової лексики починаючи з першого року навчання, швидка динаміка у вивченні граматики мови, складні комунікативні вправи (для початкового рівня вивчення мови), а також першочергова увага до оволодіння писемним мовленням – все це не відповідає потребам навіть носіїв близькоспоріднених мов. Наприклад, таке «навчання української мови» молодших школярів польської чи російської національних меншин призводить до низького рівня сформованості саме *україномовної* комунікативної компетентності. Діти, рідна мова яких суттєво відрізняється від української (румунська, молдовська, угорська тощо), взагалі не можуть вчитися за такою методикою.

Порівнюючи методичні засади навчання української мови як державної та іноземної мови [50], зазначимо, що стрижневим їх спільним елементом є визначення мов, які вивчаються, другими (не рідними). Проте, у той же час, діти з сімей національних меншин України є її громадянами, вони безпосередньо залучені до сучасної української культури у повсякденному житті. Отже, спостерігаються суттєві відмінності у соціальній ситуації формування української (державної) та іноземної мовних компетентностей. Це, у свою чергу, обумовлює специфіку педагогічних умов вивчення державної мови, тобто особливу сукупність об'єктивних можливостей

змісту навчання, методів, організаційних засобів його здійснення у школах з навчанням мовами національних меншин. Насамперед, це природність та широкі можливості реалізації комунікативного підходу в освітньому процесі, високий рівень вмотивованості учнів до опанування державною мовою, розвиток вторинної мовної особистості дітей та формування їх соціокультурної компетентності як безпосередньо в освітньому процесі, так і в повсякденному житті. Останнє передбачає здатність та готовність підростаючого покоління до міжкультурного спілкування, його занурення у соціальну сферу життя та культуру українського народу, усвідомлення державних ціннісних орієнтирів а також формування активної громадянської позиції.

Той факт, що кількість національних меншин в Україні досить невелика і переважна більшість вчителів у школах з навчанням мовами національних меншин вільно володіють як українською, так і рідною мовою учнів, дозволяє вузькоспрямовано враховувати в методиці навчання державної мови явища її інтерференції та транспозиції з рідною – тобто, як небажане, так і доцільне (корисне) застосування сформованого в учня та закріпленого у вигляді навички способу мовних дій у контексті практики вживання другої мови. Зазначене питання ґрунтовно та глибоко розглядалося у роботах О. Хорошківської [57].

Окреслені відмінності та особливості визначають необхідність дотримання

специфічної методики навчання української мови як державної у школах (або окремих класах) з навчанням мовами національних меншин, яка спрямована на прискорене оволодіння мовленнєвими вміннями та враховує вплив наявної соціальної ситуації на формування україномовної компетентності дітей національних меншин України.

2.3. Системність у навчанні мови

У лінгвістиці визначено, що

системність мови [2] – це внутрішньо організована сукупність різних її елементів (одиниць), пов'язаних стійкими зв'язками, властивими для заданої мови, які визначають побудову мовленнєвих висловлювань.

За методикою вивчення української мови як державної, теоретичний аспект мови сприймається, усвідомлюється та запам'ятовується через практичну діяльність. Взаємозв'язок між мовою та мовленням можна представити у схемі, зображеній на рис. 2.3:

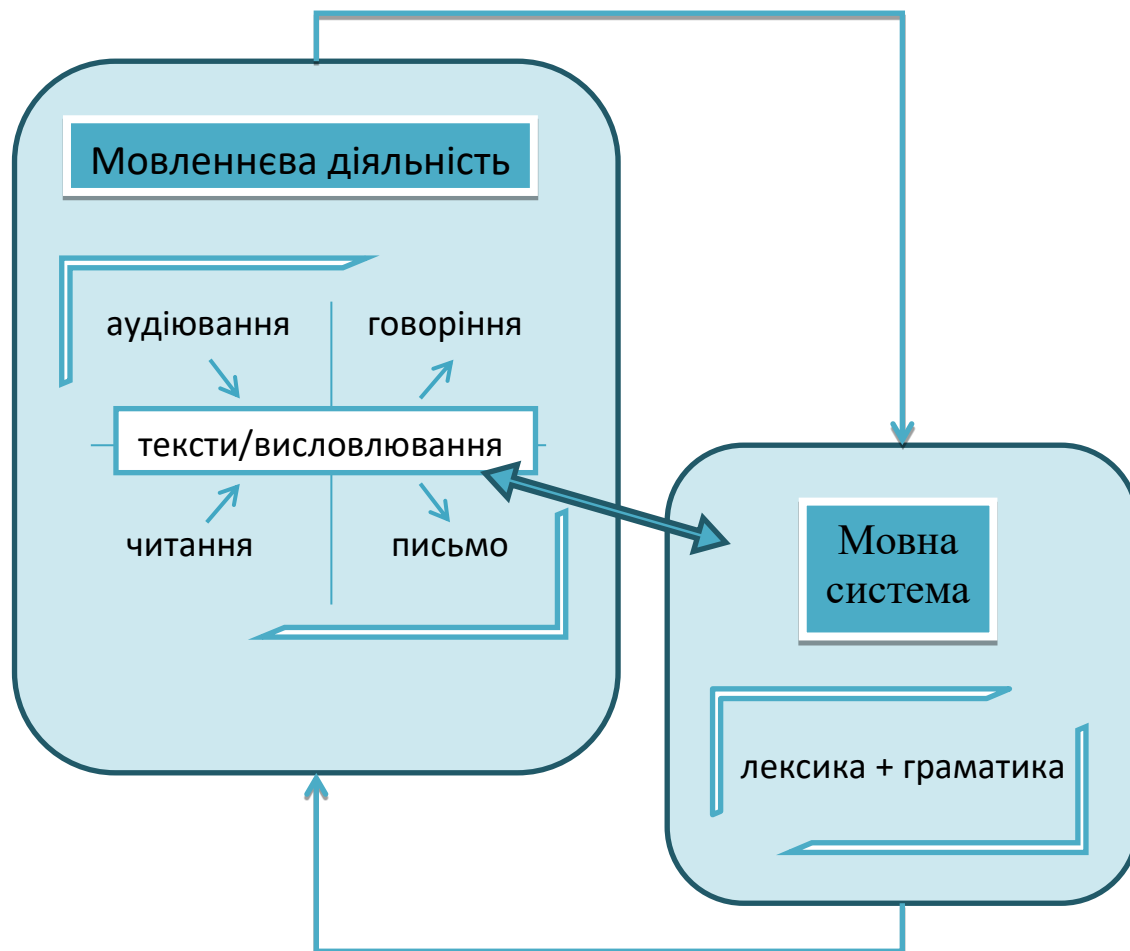

Рис. 2.3: Взаємозв'язок між мовою та мовленням

На жаль, на сьогоднішній день мовленнєві уміння та навички нерідко формуються ігноруючи знання системи мови. Як зазначалося раніше, це призводить до значної кількості помилок у мовленні. Отже, одним з першочергових завдань навчання є саме формування у свідомості учнів системи української мови (її фонологічного, морфологічного, лексико-семантичного і синтаксичного рівнів), тобто поступове створення та заповнення «органайзеру» мови з обов'язковою побудовою зв'язків між його «чарунками» – елементами мови.

Отже у навчальному процесі необхідно забезпечити кореляцію між формуванням мовленнєвих умінь та вивченням мови як системи. Опановуючи українську мову як державну, учень повинен:

- ✓ вивчати мовну структуру (тобто спосіб організації мовної системи, її внутрішню будову) та семантику структурних одиниць (тобто значення слів та їх частин, словосполучень, фразеологізмів);
- ✓ усвідомлювати елементи української мови, які не збігаються з елементами рідної мови та сформувати навички їх використання.

Центральне місце у системі української мови, як і будь-якої іншої, посідає **граматика**. Вона становить механізм мовлення [57], є рушійною силою володіння мовою. Логічним є вибір її за основу у формуванні мовної компетентності. Саме вона **має бути стрижнем курсу української мови як державної**.

«Володіти мовою - володіти її граматичною будовою»

Л. В. Щерба

Зазначимо, що це **не означає**, що учні заучують граматичні правила, а потім вчать використовувати їх на практиці. Розглядається підхід, при якому однозначно визначена **послідовність введення граматики** (і пов'язаної з нею лексики) **організує вивчення системи мови без заучування граматичних парадигм** та занурення у теорію мови. Такий підхід надає можливість поступово накопичувати лексику та природнім чином розширювати перелік граматичних форм, які вживаються у мовленні.

Наприклад, замінюючи іменники займенниками, учні ознайомлюються з категорією роду, яка, у свою чергу, пов'язана з вивченням присвійних займенників (мій, моя, моє, твій, твоя, твоє тощо). Введення опор «Це учень. Він тут. Це його підручник» та «Мама ліворуч? Ні, вона праворуч. А ліворуч її сестра» – це не вивчення теоретичних положень щодо називного відмінку та/або займенників, а практичне засвоєння відповідних моделей. Наступним кроком можна (та доцільно) розширити мовленнєвий запас за рахунок предикативних відносин. На початковому етапі присудок обов'язково має бути неперехідним дієсловом першого продуктивного класу. Тобто вводимо моделі речення з двох-трьох слів, у яких присудком є дієслово, яке

- ✓ однаково відмінюються за родами;
- ✓ означає дію, яка не переходить на інший предмет.

Наприклад: літати, читати, замітати, вітати тощо.

Після остаточного засвоєння цієї моделі, можливе поглиблення – наприклад, знайомство з місцевим відмінком та відповідними моделями.

Отже

граматична основа у вивченні мови \neq заучування правил

При визначенні пріоритету граматики у опануванні мови лексика та комунікативно-мовленнєва ситуація «підлаштовуються» до визначеної граматичної основи (рис. 2.4).

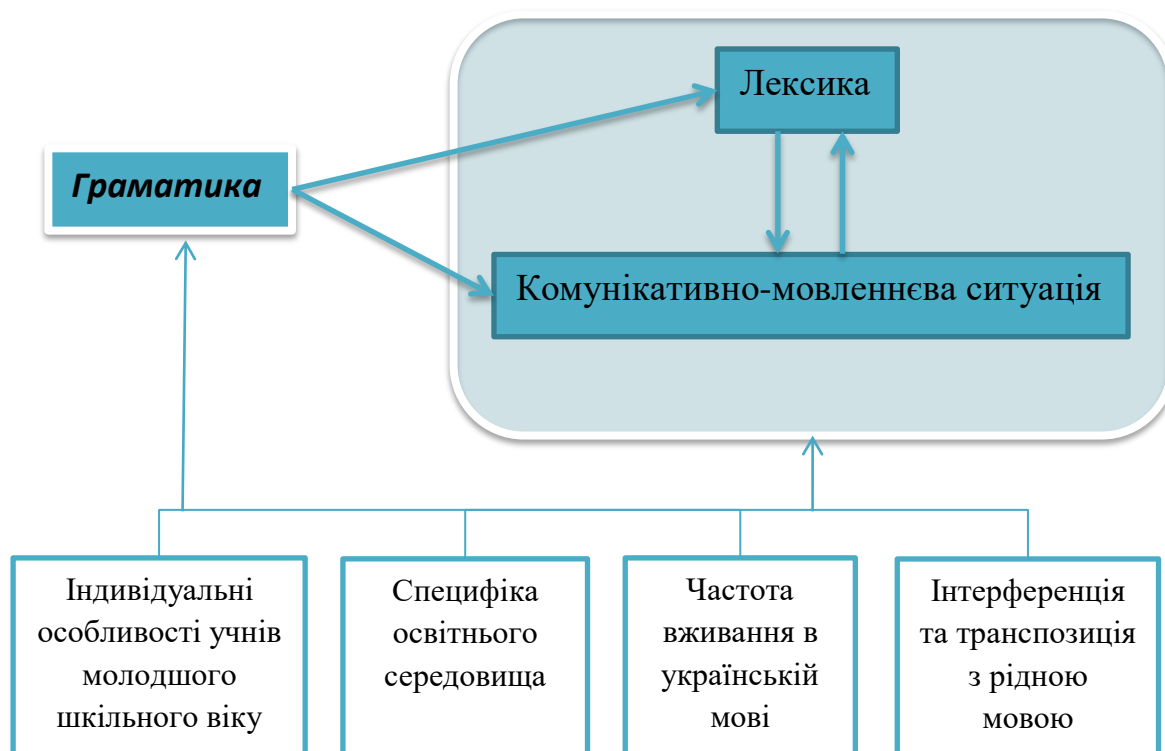

Рис. 2.4: Грамматика – основа побудови курсу з української мови як державної

Вибір граматики, лексики та комунікативно-мовленнєвих ситуацій визначається індивідуальними особливостями учнів молодшого шкільного віку, специфікою освітнього середовища та частотою їх вживання в українській мові (зокрема частота вживання лексики може бути визначена відповідно до частотного словника української мови [42]).

Також важливою складовою системності у навчанні мови є регулярне повторення вивченого матеріалу (рис. 2.5), яке передбачає розвиток умінь

систематизувати, аналізувати, порівнювати, узагальнювати мовний та мовленнєвий матеріал; поглиблює компетентність у володінні українською мовою. Повторення може реалізуватися у вигляді:

- ✓ циклічної побудови навчання (рис. 2.5: T3 (1 клас) → T3 (2 клас) → T3 (3 клас)) – тобто поєднання введення нового матеріалу з повторенням раніше засвоєного *за певною темою*. За такої побудови курсу кожен наступний крок в опануванні мови доповнює, розширює вже наявну компетентність;
- ✓ регулярного повторення вивченого раніше матеріалу (*незалежно від актуальної теми*), яке передбачає обов'язкове введення елементів пройденого раніше матеріалу до комунікативно-мовленнєвої ситуації уроку (рис. 2.5: T1 (3 клас) → T2 (3 клас) → T3 (3 клас)).

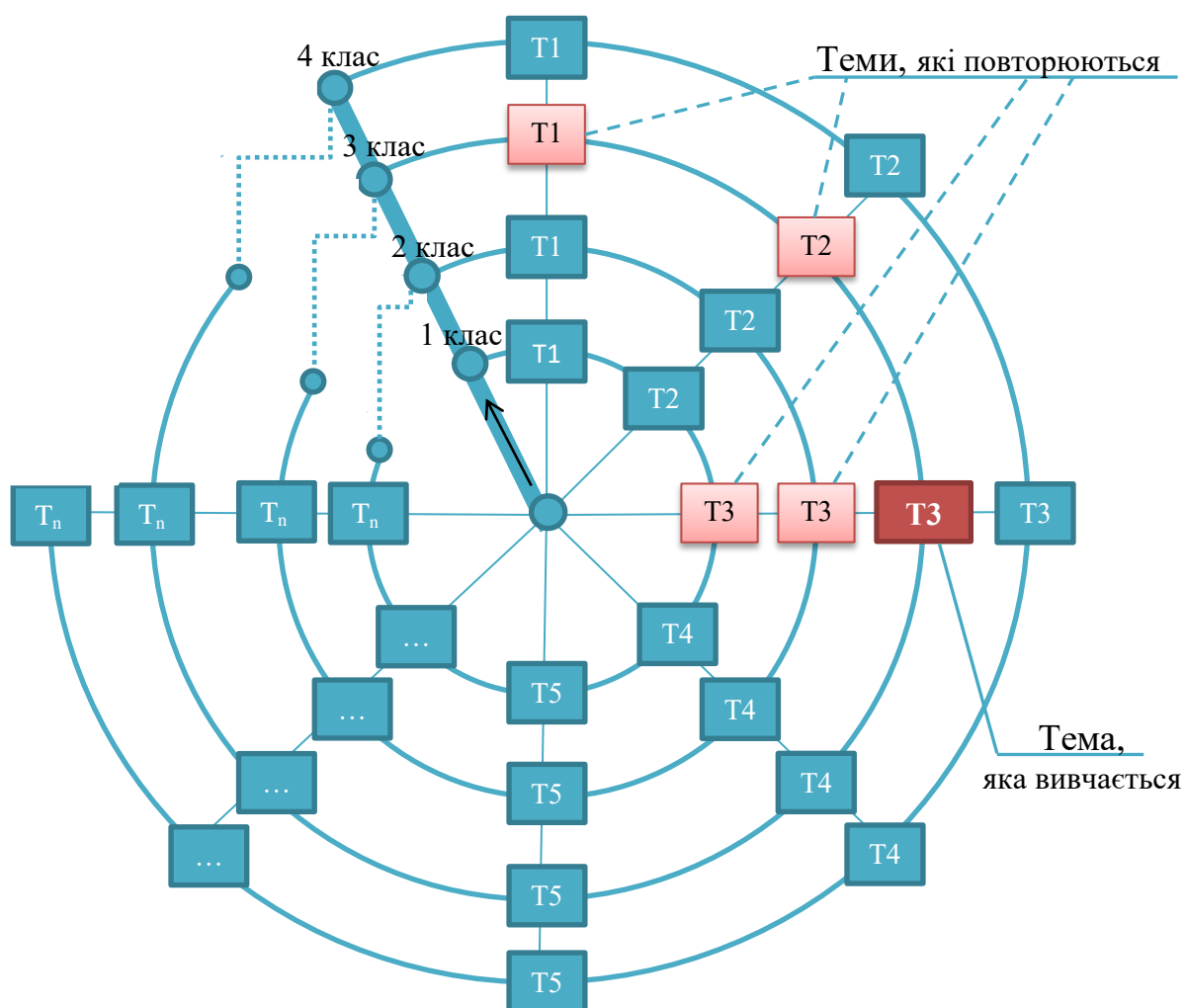

Рис. 2.5: Повторення як складова структури курсу української мови як державної
T1, T2, ..., Tn – теми 1, 2, ..., n відповідно, які вивчаються циклічно з 1 по 4 класи

Раціональними засобами повторення (закріплення, узагальнення) навчального матеріалу є уніфіковані візуалізації (схеми-моделі, зразки тощо), які можуть створюватися класом у навчальному процесі та використовуватися протягом усього курсу.

Зазначимо, що повторення мовного та мовленнєвого матеріалу також виконує функції формувального оцінювання. Адже «просканувавши» наявний рівень засвоєння матеріалу курсу учнями, вчитель може відкоригувати подальший навчальний процес для покращення його результативності.

2.4. Використання моделей у навчанні мови та мовлення

Отже, починаючи з першого уроку української мови, учні занурюються у мовленнєве середовище та перед ними постає необхідність спілкуватися українською мовою.

Як почати?

– Так, як починають розмовляти маленькі діти рідною мовою: ***за зразком*** дорослих. *Без заучування правил чи окремих слів.*

Для усвідомлення правильності такого підходу давайте замислимося над тим, що діти починають вивчати правила побудови рідної мови та свідомо займатися словниковою роботою лише у школі та й то, до речі, не з перших днів навчання. А до того вони протягом 6-7 років вчаться усному спілкуванню. Це і є природній процес оволодіння мовою.

Звичайно, ***процес оволодіння другою мовою відрізняється від засвоєння рідної***, насамперед це обумовлено:

- ✓ вже існуючим рівнем розвитку та сформованості особистості дитини, її психічних процесів (мислення, пам'яті, уваги тощо);
- ✓ фактом володінням учнями рідною мовою;
- ✓ частотою вживання мови, яка вивчається, у повсякденному житті.

Проте *загальні принципи та механізми залишаються незмінними*.

Є ще один принциповий момент, який визначає першочерговість введення усного мовлення раніше за письмове. У першому класі учні вчать писемності рідною мовою. Паралельне введення символічної системи української мови може спричинити небажане явище інтерференції мов, які вивчаються. Це ускладнить як процес вивчення державної мови, так і рідної.

У той же час необхідно зазначити, що за умови початку вивчення української мови як державної у старшому віці (володіючи писемністю на рідній мові) для досягнення швидких результатів доцільно одночасно формувати як аудіювання та говоріння, так і читання та письмо. Проте і в цьому випадку спостерігається природне випередження у оволодінні усним мовленням порівняно з писемністю, адже здатність людини до засвоєння усного мовлення значно вища.

Отже, з першого заняття учні починають говорити українською мовою спираючись на

мовленнєві опори – найпростіші зразки, моделі-речення, у яких відображається суть граматичних зв'язків та використовується елементарна лексика.

Робота з моделями передбачає заміну окремих слів, внаслідок чого формуються речення з однаковою граматичною структурою. А, отже, виділяються окремі слова та запам'ятовується їх зміст, усвідомлюються морфологічні та синтаксичні зв'язки у моделях. Тобто при вивченні нового матеріалу [10].

*спочатку вводиться модель мовлення,
потім опрацьовуються окремі слова та правила граматики*

Необхідно підкреслити взаємозв'язок лексики та морфології з синтаксичною основою опори, їх взаємодоповнення у процесі оволодіння другою мовою: лексика та морфологія вивчаються на синтаксичній основі, яка, в той же час, базується на вже засвоєній раніше лексиці та забезпечує її повторення (рис. 2.6).

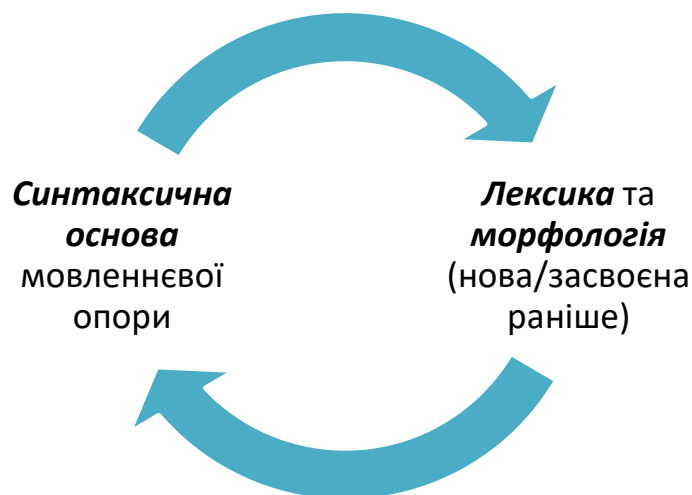

Рис. 2.6: Взаємозв'язок лексики та морфології з синтаксичною основою мовленнєвої опори

На моделях одночасно відпрацьовується не тільки граматики та лексики, а також **фонетика та інтонація**. Мовлення вчителя є зразком, який наслідують учні. Зазначимо, що у дітей, на відміну від дорослої аудиторії, це не викликає труднощів. Тому дуже важливо саме у початковій школі приділити достатньо уваги формуванню вимови звуків та правильної інтонації. Необхідно виділяти час на уроці на роботу з чистомовками, скоромовками тощо.

Використання моделей це універсальний інструмент занурення у мовне середовище на початковому етапі вивчення мови. Найпростіші з них, такі як «Привіт!», «Це Катя», «Я Сергій», «Ми у школі», «Ось стіл», «Тут книжка, а там зошит» тощо - легко запам'ятовуються. На їх основі учні будують власні речення, створюється **ситуація успіху** у засвоєнні української мови, а, отже формується позитивна мотивація, з'являється бажання вчитися.

2.5. Врахування явищ інтерференції та транспозиції української мови з рідною

У навчанні української мови як державної необхідно зосереджуватись не тільки безпосередньо на її мовних та мовленнєвих особливостях, але і враховувати вплив рідної мови учнів. Адже труднощі, які виникають у спілкуванні, обумовлені не тільки несформованістю україномовної комунікативної компетентності чи відсутністю системних знань з української мови, а і явищем її інтерференції з рідною мовою.

Інтерференція – негативний перенос – небажане застосування сформованого в учня та закріпленого у вигляді навички способу мовних дій у контексті практики вживання другої мови

Звичайно, вплив рідної мови на процес оволодіння другою має як негативну, так і позитивну складову. Остання сформульована у понятті транспозиції.

Транспозиція – позитивний перенос – доцільне (корисне) застосування сформованого в учня та закріпленого у вигляді навички способу мовних дій у контексті практики вживання другої мови

За С. Рубінштейном, ефективність цього явища забезпечується дотриманням низки умов, серед яких [51, с. 115-123], [57]:

- ✓ наявність міцних знань з рідної мови;
- ✓ оптимальне співвідношення в часі між засвоєнням навчального матеріалу з рідної та другої мов;
- ✓ здатність учнів усвідомлювати свої дії, узагальнювати і застосовувати в новій навчальній ситуації досвід, набутий у процесі виконання практичних вправ на уроках рідної мови;

- ✓ відповідні методи і прийоми навчання;
- ✓ індивідуально-психологічний фактор - зокрема, здатність до навчання, гнучкість і самостійність мислення, вміння швидко включатись у роботу.

Також зазначимо, що суттєвий вплив на процес оволодіння другою мовою мають особливості міжкультурних зв'язків, рівень соціокультурної компетентності учнів. *Вчителю необхідно не тільки навчати учнів української мови, а і залучати їх до української культури, враховуючи рідні національні, культурні та педагогічні традиції.*

3. МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ ФОРМУВАННЯ УСНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ 1-2 КЛАСІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Впровадження активних/інтерактивних методів та прийомів навчання на уроках української мови у початкових класах шкіл з навчанням мовами національних меншин має:

- ✓ бути націленим на результат, для досягнення якого необхідна взаємодія (вербальна, невербальна) учасників навчального процесу;
- ✓ зацікавлювати та мотивувати учнів до активного включення у спільну діяльність;
- ✓ супроводжуватися простою та зрозумілою інструкцією для учнів;
- ✓ бути «мобільним» - тобто не передбачати занадто об'ємної підготовки вчителя чи учнів.

На підготовчому етапі вчителю необхідно:

- ✓ пересвідчитися у відповідності методів/прийомів меті уроку (визначити складові компетентності та наскрізні уміння, на формування яких вони спрямовані);
- ✓ за необхідності підготувати дидактичний матеріал;
- ✓ підготувати інструкцію та визначити правила для учнів;
- ✓ продумати реалізацію формувального оцінювання;
- ✓ обміркувати власну роль у навчальній діяльності.

За результатами використання на уроці активних/інтерактивних методів та прийомів необхідно провести рефлексію.

Також безпосередньо на уроці вчителю потрібно:

- ✓ перед початком роботи окреслити класу очікуваний результат навчальної діяльності. *Наприклад, створення карти знань за темою «Осінь» або колажу до тижня української мови у школі, ознайомлення з захопленнями та інтересами однокласників, обговорення історії чи казки, підготовка інсценізації до свята тощо;*
- ✓ ознайомити клас з відповідною інструкцією (та/або правилами), за необхідності створити схему-візуалізацію до неї на дошці;

- ✓ визначити разом із класом доцільні одиниці комунікації, записати їх на дошці (протягом добукварного періоду використовуються відповідні наочні опори)
- ✓ у разі потреби провести «репетицію» навчальної діяльності з кількома учнями біля дошки (можливе використання прийому: «правильно → неправильно → правильно»);

Підказки, зображені на дошці, можна прибрати після адаптації учнів до нового методу/прийому навчання. Проте, у разі виникнення труднощів, сповільнення темпу роботи класу, їх необхідно знову повернути на дошку (бажано, не зупиняючи навчальної діяльності).

Активні/інтерактивні методи навчання досить часто передбачають групову чи парну форми роботи, що сприяє організації спілкування учнів, розвитку навичок говоріння та аудіювання. Зазначимо, що робота у міні-групах надає більше свободи учням, створює вільний, природній простір для оволодіння українською мовою. Але, у той же час, вона потребує кращої сформованості навичок комунікації, самосвідомості та самоконтролю у дітей, їх вмотивованості до вивчення української мови та зацікавленості приймати активну участь у спільній діяльності. Роботі у парах надається перевага у разі наявності складностей з дисципліною у класі.

Для розподілу дітей на групи можна:

- ✓ розіграти лотерею з кольоровими папірцями. Кожна група має свій колір;
- ✓ попросити вишикуватися у шеренгу, розрахуватися на першій-другий-третій. Всі перші номери об'єднуються у першу команду, другі номери – у другу команду і т.д.;
- ✓ змішати елементи декількох пазлів (на 4-6 деталей), роздати їх учням та запропонувати скласти зображення. Діти, які разом склали один пазл утворюють команду

тощо.

Для розподілу дітей на пари можна використати гру «Парочки», одночасно актуалізувавши лексичний запас учнів. Є багато розроблених ігрових комплектів для цієї гри: «Де чий малюк?», «Хто де живе?», «Форма та колір» тощо, також вчитель може створювати власні комплекти відповідно до тематики уроків.

Методи та прийоми навчання

Презентація активних/інтерактивних методів та прийомів навчання, наведених у цьому розділі, має уніфіковану структуру:

Ілюстрації до практичних прикладів використання методів/приймів частково взяті з мережі Internet (pixabay.com, <https://nsportal.ru>, <https://mirdoshkolnikov.ru>, <https://multiurok.ru>), підручників з англійської мови S. Iannuzzi «First Friends 1» (Oxford University Press, 2009), N. Simmons «Family and friends 1» (Oxford University Press, 2014), а також книжок Ю. Трубіцької «Велика книга завдань та вправ з розвитку зв'язного мовлення дитини» (Ексмо, 2006) та К. Чуковський «Казки» (Дитяча література, 1982)

Також у посібнику використані руханки та логопедичні вправи з мережі інтернет (<https://vseosvita.ua>, <https://dnz37.klasna.com>, <https://www.logoclub.com.ua/>), мультфільм «Жарти» (<https://www.youtube.com/watch?v=6CzIKO03nCI>)

3.1. Проблемна розповідь

Проблемна розповідь – це метод подачі та опрацювання матеріалу уроку, який не передбачає надання інформації у «готовому вигляді». Натомість, вчитель спрямовує клас у пошуку відповіді на проблемне запитання. Ознайомлення з новим матеріалом та його усвідомлення реалізується у процесі розмірковування, побудови учнями власних суджень.

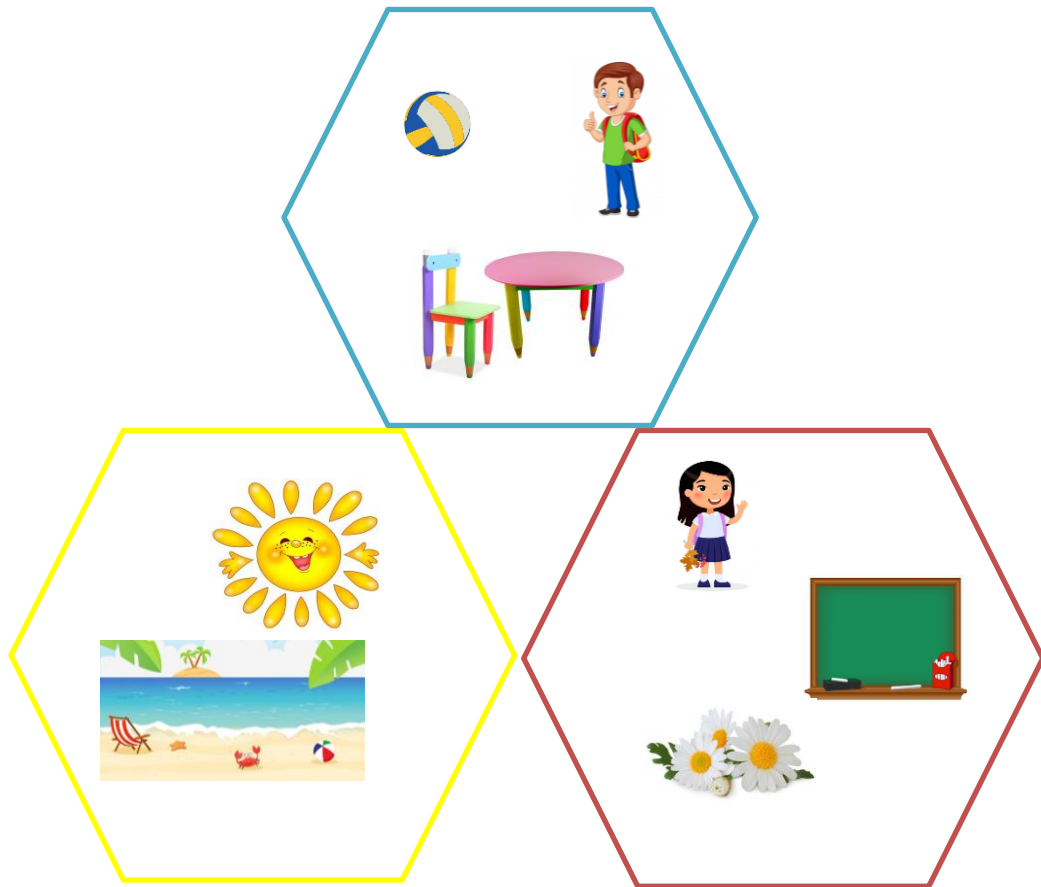
На уроках української мови цей метод є «місточком» між введенням нової лексики, граматики та усним мовленням. Учні одразу бачать практичне застосування мовного матеріалу, з яким знайомляться, та вчаться використовувати його (реалізується функціональний підхід до вивчення мови).

Для формування нових граматичних знань у контексті мовленнєвої діяльності вчитель надає класу ввідну інформацію та пропонує виконати короткі практичні завдання. На основі отриманих результатів учні мають висловити власну думку, зробити відповідний граматичний висновок. Насамкінець клас підводить підсумки, структурує отримані нові знання.

Приклад

Рід іменників в українській мові

*Вчитель розповідає учням, що, хоча кожен з них єдиний та неповторний, має власні переконання, звички та захоплення а також унікальну зовнішність, всіх можна розділити на хлопчиків та дівчаток. Після цього вчитель пропонує **разом** розділити українські слова на «хлопчиків» (яких можна замінити словом «він» та поставити поряд слово «мій») та «дівчаток» (яких можна замінити словом «вона» та поставити поряд слово «моя»). Для кращого сприйняття доречно перелік слів подавати з ілюстраціями. Учні розглядають малюнки, розповідають що на них намальовано, користуючись мовленнєвою моделлю «Це м'яч. Він мій», «Це квітка. Вона моя.» та розподіляють їх на групи.*

Обов'язково мають бути слова середнього роду (наприклад сонце, море, літо тощо). Коли учні зустрічають таке слово вперше, з'являється нова група слів, які «не хлопчики та не дівчатка» (такі слова можна замінити словом «воно» та поставити поряд слово «моє»). На цьому етапі формується узагальнення, що в українській мові є три роди: чоловічий, жіночий та середній.

Далі продовжується виконання вправи для остаточного усвідомлення та закріплення знань з граматики. Можна повторити раніше вивчені моделі у контексті розділення іменників за родами, наприклад «Я дівчинка/хлопчик.», «У мене є...», «У класі є...» (вчитель просить називати слова тільки чоловічого/жіночого/середнього роду) тощо.

Після вправи вчитель разом з класом підводить підсумки, робить висновок щодо роду іменників в українській мові та повторює цей висновок декілька разів у формі діалогу з класом.

Для введення нової лексики у контексті мовленнєвої діяльності вчитель може створити проблемну ситуацію та «підвести» дітей до самостійного визначення як теми лексики, так і переліку та значення нових слів.

Приклад

Вчитель розповідає учням, що необхідно разом, усім класом, визначити тему, над якою сьогодні будемо працювати. Потім називає слова, серед яких є як відома раніше лексика, так і нова (за темою уроку). Демонструє відповідні зображення та запитує учнів, які зі слів для нас нові, незнайомі.

Діти відсортовують слова-зображення, які раніше не знали українською, та, узагальнюючи їх, визначають тему лексики. Важливо, щоб під час виконання завдання та його обговорення учні багато разів чули та повторювали як нові слова, так і вже відомі, використовували вже відомі мовні моделі.

3.2. Полілог

Полілог – це бесіда щодо вирішення проблеми, у тому числі подолання суперечливості у поглядах, усвідомлення сутності понять. Його результат – сформованість власної позиції кожного з учнів щодо питання, яке розглядається, на основі накопичення та обмірковування інформації, обговорення різних думок та поглядів.

Відповідно до сучасних досліджень, використання полілогу можливе та доцільне з початкової школи.

Для успішності такої бесіди необхідна наявність дружньої доброзичливої атмосфери, щирості та рівності між її учасниками. Роль вчителя – це роль фасилітатора: його завдання створити проблемну ситуацію, зацікавити дітей та, за можливістю, зайняти позицію невтручання (активного спостерігача). Якщо у процесі дискусії учні не дійшли до очікуваних висновків, вчитель може «підштовхнути» їх влучним питанням або у кінці полілогу висловити власну точку зору на рівні з іншими.

На уроках державної мови полілог є методом свідомого дослідження української мови та мовлення, її співставлення з рідною [28], [29]. Також доцільним є проведення полілогів щодо українських соціокультурних

особливостей та, водночас, незмінності загальнолюдських цінностей для всіх націй.

Цей метод навчання передбачає практику україномовної мовленнєвої діяльності учнів з відповідним методичним супроводом процесу обговорення вчителем. А саме [56]:

- ✓ навчання класу необхідним для полілогу мовленнєвим моделям, спрямованим на подання запиту про інформацію (прохання повідомити щось про факт в цілому або уточнити деякі деталі), на підтримку групового спілкування (реплік згоди або незгоди, фраз та питань уточнюючого характеру, порад, обіцянок тощо), на прийняття остаточного рішення з питання, яке обговорюється;
- ✓ повторення актуальної лексики та мовленнєвих моделей безпосередньо перед початком полілогу;
- ✓ допомога учням у висловленні власних думок при обговоренні.

Протягом полілогу формується комунікативна компетентність учнів, вони мають можливість практичного застосування набутих знань з української мови та мовлення, зростають як вторинна мовна особистість, вчать розмірковувати та критично оцінювати інформацію, робити логічні висновки, формулювати судження, висувати власні аргументи, чути та поважати погляди інших.

Для залучення всіх учнів до обговорення можна використати наступні прийоми [39]:

- ✓ «круглий Робін» (усі учні, сидячи за одним столом (у колі), висловлюються з певного питання по черзі за годинниковою стрілкою);
- ✓ «мікрофон» (можливість висловити свою думку має учень, у якого мікрофон. Після участі у обговоренні він передає мікрофон іншому учаснику полілогу);
- ✓ «ручки до середини» (учні збираються у коло для обговорення, кожен тримає ручку (олівець, паличку для рахунку тощо). Хто висловився - кладе предмет на середину кола та слухає інших учасників полілогу.

Коли всі ручки у середині кола, учні розбирають їх та, за необхідності, починають наступний раунд обговорення).

Приклад

У 1-2 класах можна запропонувати наступні завдання для організації полілогів:

- ✓ *Послухайте мовленнєві кліше: «Вибачте», «Бажаю успіху», «Гарного дня» тощо (краще у вигляді аудіозапису) та поясніть рідною мовою, у яких життєвих ситуаціях вони використовуються;*
- ✓ *Послухайте близькі за звучанням слова українською мовою (наприклад хмара – хмарний, заїхати – виїхати, курка - курча). Повторіть. Придумайте речення з кожним з цих слів. Поясніть відмінність у їх значенні на рідній мові;*
- ✓ *Послухайте розповідь (діалог, вірш, казку) українською мовою – стисло перекажіть його зміст та висловіть своє ставлення до почутого (рідною мовою)*

тощо

Також близьким до полілогу методом розвитку усного мовлення учнів є обговорення текстів. Його доречно застосовувати при опрацюванні коротких історій для усвідомлення їх змісту, практики говоріння та аудіювання. За такого підходу вчитель має поставити перед учнями певне завдання, яке клас вирішує разом, у обговоренні.

Перед ознайомленням з історією можна запропонувати учням здогадатися якою буде його назва, про кого (про що) буде йти мова. Передбачення виконується за ключовими словами (які називає вчитель українською мовою), змістовною ілюстрацією чи серією малюнків (коміксом). Після опрацювання тексту необхідно обговорити, чи правильними були здогадки. Важливо, щоб діти аргументували як висновки, так і припущення.

Ознайомлення класу з текстом проводиться у формі прослуховування аудіозапису (разом із демонстрацією відповідних ілюстрацій) або коміксу, який читає вчитель, перегляду короткого мультфільму (анімації) тощо. Якщо зустрічаються незнайомі слова, доречно запропонувати дітям спробувати

здогадатися їхнє значення за контекстом, а потім, з допомогою педагога, перевірити у словничку.

У обговоренні історії використовуються питання і з короткими відповідями («так» або «ні»), і з розгорнутими. Останні мають будуватися за відомими мовленнєвими моделями або міститися у запитаннях (наприклад: «Чи ходить Оленка до школи? – Так, Оленка ходить до школи»).

Також, користуючись ілюстраціями до тексту, учням можна запропонувати:

- ✓ назвати, про кого історія та описати головних героїв (зовнішність, настрій);
- ✓ придумати власний варіант заголовку історії або назви до кожної з її частин. Опорою для виконання цього завдання має бути серія малюнків за змістом тексту;
- ✓ поставити питання за змістом історії, користуючись вже вивченими мовленнєвими моделями. Опорою для виконання цього завдання має бути ілюстрація до тексту;

Для закріплення мовних знань доречними є наступні завдання:

- ✓ виберіть (пригадайте) з тексту слова, які можна об'єднати загальним поняттям (тварини, одяг, імена тощо). Перевірка правильності виконання завдання здійснюється з використанням ілюстрацій, закріплених на дошці;
- ✓ назвіть слова-назви (іменники), слова-ознаки (прикметники), слова-дії (дієслова), які ви запам'ятали з тексту;
- ✓ вставте пропущені слова у розповідь, користуючись їх портретами - ілюстраціями.

Останнім етапом опрацювання історії має бути її переказ. Завданнями на цьому етапі можуть бути:

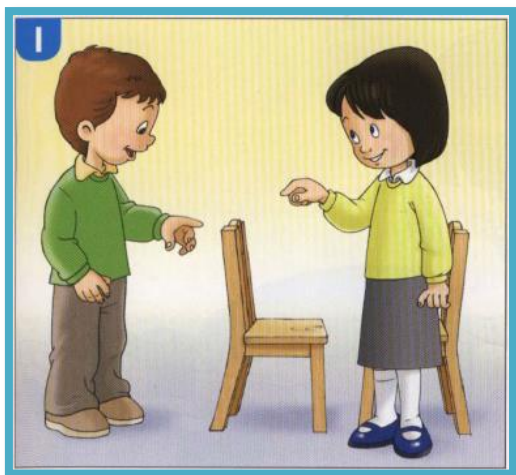
- ✓ розставте опорні слова-картинки (або сюжетні картинки) у правильному порядку. Розкажіть історію, користуючись створеною послідовністю;
- ✓ уважно роздивіться план історії у малюнках та розкажіть історію стисло: до кожного малюнка потрібно придумати тільки одне речення;

- ✓ спробуйте переказати історію стисло. Розповідайте тільки найголовніше;
- ✓ створіть у малюнках план до розповіді, потім перекажіть оповідання;
- ✓ розкажіть історію від імені одного з персонажів.

Для підвищення зацікавленості дітей у виконанні завдання, розвитку їх пізнавального інтересу, актуально поєднати цей етап з інсценізацією, міні-проектом або дидактичною/рольовою грою.

Приклад

Історія «Песик-трансформер»

Що це? – Це стілець.

Що це? – Це двері.

Що це? – Це смітник.

Хто це? – Це собака.

Опрацювання історії:

Вчитель прикріплює картинки з ілюстраціями до історії на дошці.

- 1. Роздивіться комікс та назвіть усі знайомі слова з української мови, які є на малюнках (хлопчик, дівчинка, стілець, двері тощо).*
- 2. Спробуйте здогадатися та обговоріть у класі, про що буде ця історія (рідною мовою).*

Вчитель читає історію, демонструючи відповідні зображення.

- 3. Чи правильно ми здогадалися? – Так/ні*
- 4. Чи сподобалась вам історія? – Так/ні*
- 5. Діти веселі? – Так, діти веселі*
- 6. Собака гарна? – Так, собака гарна*
- 7. Придумайте іншу назву до історії (наприклад, «Гав-гав» або «Весела перерва»).*

Вчитель перемішує ілюстрації до історії.

- 8. Розставте картинки у правильному порядку. Розкажіть історію, користуючись створеною послідовністю. Діти виконують завдання у парі. Можна повторити декілька разів.*
- 9. Гра «Здогадайся, що це!». Вчитель викладає перед учнями шкільне приладдя: ручку, олівець, резинку, лінійку, зошит, підручник тощо (або інші речі, назви яких діти знають українською мовою). Потім вчитель просить одного з учнів заплющити очі та дає йому у руки один з предметів. Учень досліджує його на дотик та має здогадатися, що це. Можна скласти усі предмети у непрозорий пакет. Тоді учень вибирає якусь річ у пакеті на дотик та називає, що це (не достаючи її з пакету). Потім дивиться та перевіряє себе. Далі клас працює ланцюжком. Відпрацьовуються мовленнєві конструкції «Що це? – Це ...», «Це...? – Так, це.../Ні, це...»*
- 10. Міні-проєкт: Чи можемо ми зробити щось цікаве з речей у нашому класі? Давайте спробуємо. Під час виконання цього завдання також відпрацьовується мовленнєва модель: «Що/хто це? – Це ...»*

Історія «Обід»

Опрацювання історії

Вчитель демонструє комікс учням.

1. Роздивіться історію. Як ви думаєте, що сталося у класі? – Дівчинка забула обід вдома. Однокласники діляться з дівчинкою. – Давайте перевіримо.

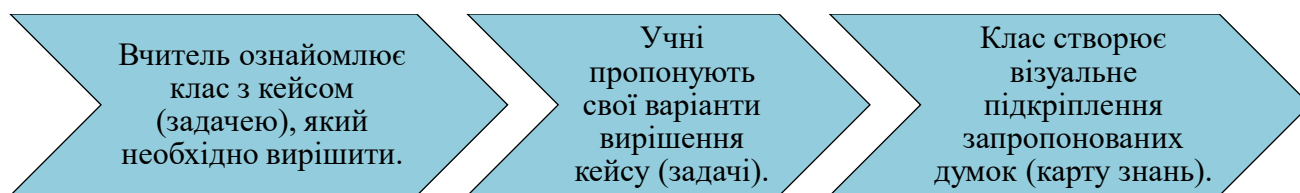
Вчитель читає комікс.

2. Чи правильно ми здогадалися? – Так/ні.
3. У Каті дружній клас? – Так /ні.
4. Діти діляться з Катею їжею. Вони правильно роблять? – Так, вони правильно роблять.
5. А у нас дружній клас? Доведіть (рідною мовою).
6. Назвіть продукти, які є на малюнку. А що ви сьогодні взяли до школи? Розкажіть. Під час виконання цього завдання також відпрацьовується мовленнєва модель: «У мене є ... Це смачно!»

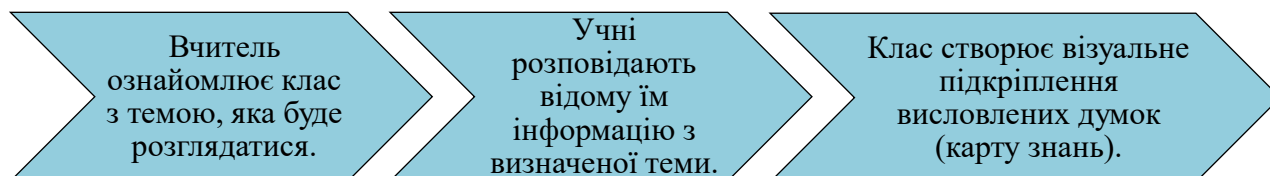
7. Намалуйте продукти, які вам подобаються. Розкажіть, що ви любите їсти, а що ні. Мовленнєві моделі «Я люблю .../Я не люблю ...», «Хто любить ...? – Я люблю.

3.3. Мозковий штурм, асоціативний куш

Мозковий штурм – метод колективного творчого розв’язання проблемних ситуацій, вирішення різнопланових задач, актуалізації та узагальнення, структуризації інформації. Він може використовуватися як у контексті полілогу, проблемної розповіді, case-методу (а), так і як самостійний метод структуризації інформації (б).

а)

б)

Метод «Мозковий штурм»:

а) для розв’язання проблемних ситуацій;

б) для актуалізації та узагальнення, структуризації інформації на початку вивчення теми

Головне правило методу: у процесі проведення мозкової атаки ідеї та твердження не аналізуються і не критикуються ні однокласниками, ні вчителем. По її закінченню проводиться обговорення та визначається, що є вірним, а що викликає сумнів, отже потребує перевірки чи поглиблення знань з цього питання.

Асоціативний куц – це метод ідентичний до «Мозкового штурму», але застосовується для вільного визначення слів-асоціацій з обраної теми та усвідомлення учнем власних асоціативних зв'язків між поняттями. На етапі ознайомлення з ним клас має зрозуміти, що асоціації носять суб'єктивний характер, отже не можуть бути правильними чи не правильними.

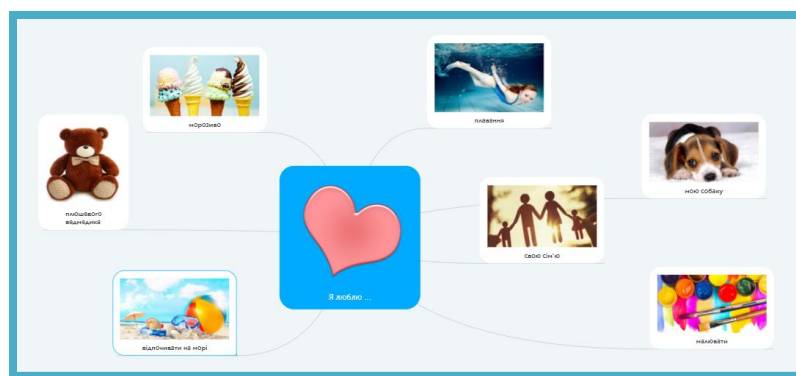
Проведення «мозкового штурму» чи «асоціативного куца» у початковій школі має обов'язково супроводжуватися візуалізацією (відповідним наочним матеріалом) – наприклад, картою знань, хмарою слів тощо.

Використання зазначених методів на уроках української мови дає широкі можливості для мовленнєвої практики на етапах вивчення, закріплення та повторення мовного матеріалу.

Вчитель може організувати роботу з розвитку усного мовлення на основі побудови за зазначеними методами[30], [31]:

- ✓ карт знань за певною лексичною темою (наприклад, овочі, одяг, тварини тощо);
- ✓ карт знань за мовленнєвою моделлю (наприклад, «мій домашній улюбленець це...», «у школі я найбільше люблю...»);

Приклад

- ✓ хмар асоціацій (колажів) до певної теми (наприклад «літо» або «моя квартира»);
- У роботі зі створення наведеної наочності учні можуть самостійно пригадувати лексику або вибирати із запропонованих слів. Вчитель може називати

слова, демонструючи класу відповідні зображення, або не показуючи малюнки. Також можна не називати тему для узагальнення заздалегідь, але тоді перелік слів обов'язково проговорюється (читається) декілька разів. До початку створення візуалізації доцільним є повторення мовленнєвих моделей, які планується використовувати у роботі.

Використовуючи методи «мозкового штурму»/«асоціативного куща» учні також можуть практикуватися у аудіюванні та говорінні, створюючи та презентуючи:

- ✓ «стіни малюнків/фотографій» за певною ознакою. *Наприклад, вибрати усе зелене та прикріпити до «стіни». Назвати що це та описати його: «Це огірок. Він зелений. Він довгий та смачний».* Перед виконанням завдання необхідно повторити лексику та зразки речень для опису предметів;
- ✓ альбоми ілюстрацій до казки чи оповідання (кожна дитина створює та прикріплює свій малюнок у лепбук класу. Розповідає декілька речень про свій малюнок за зразком);
- ✓ виставки малюнків за описом (вчитель пропонує учням послухати загадку – опис предмету/істоти/явища. Учні мають уявити почуте та намалювати. З отриманих робіт створюється виставка);
- ✓ виставки тематичних малюнків

тощо.

У разі створення виставки робіт логічним її завершенням є «огляд галереї». За організації такої активності учні вчаться презентувати свої роботи друзям, висловлювати свої враження та думки щодо чужих робіт, виважено сприймати як позитивну оцінку, так і критику, робити конструктивні висновки на майбутнє.

3.4. Презентація

Презентація – це виступ, який готується відповідно до поставленої мети (ознайомити з інформацією, сформувані певні погляди та

переконання, спонукати до дій тощо) з урахуванням специфіки аудиторії та індивідуальних особливостей спікера.

У початковій школі учні часто презентують свої здобутки, результати виконання завдань, спираючись на відповідний демонстраційний матеріал. Наприклад, при вивченні української мови доречно запровадити такий вид діяльності, як презентація міні розповідей за серіями ілюстрацій. Вчитель може запропонувати класу варіанти завдань відповідно до наведених прикладів:

Приклад

Історія «Курча-винахідник»

Роздивіться малюнки та розставте їх у правильній послідовності. Складіть та розкажіть розповідь за малюнками, використовуючи слова: сонячно, жарко, яйце, курча, хмарно, іде дощ (дощить), парасолька, шкарлупа, гілочка.

Приклад історії: Літній день. На дворі сонячно та жарко. Біле яйце тріскається. З'являється маленьке жовте курча. Воно дивиться на небо. Хмарно. Йде дощ. Курча гуляє під парасолькою. Парасолька зі шкарлупи та гілочки.

Історія «Жабки гуляють»

Уважно роздивіться малюнки та визначте, які з них зайві. Поясніть свою точку зору (рідною мовою). Подумки розставте малюнки у правильній послідовності та розкажіть історію.

Приклад історії: Жабки гуляють. Вони бачать камінь. Жабки сидять на камені та розмовляють. Це не камінь! Це черепаха! Черепаха сердиться. Жабки тікають.

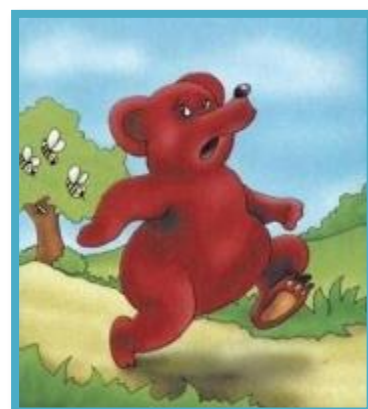
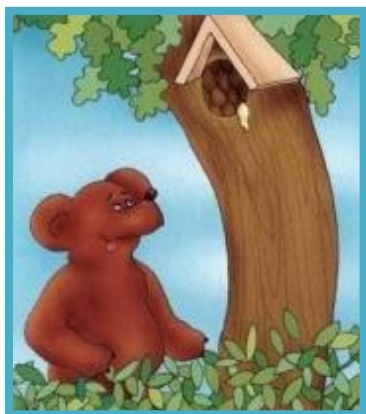
Історія «Доброта»

Уважно роздивіться малюнки, де вся історія викладена навпаки: від кінця до початку. Розкажіть історію у правильній послідовності

Приклад історії: Іде дощ. Цуцику холодно. Дівчатка жаліють цуцика та забирають додому. Вони годують цуцика. Цуцик спить, а дівчатка відпочивають.

Історія «Мед»

Уважно подивіться на два малюнки. На них зображено початок та кінець історії. Придумайте на назвіть подію, яка має бути на другій картинці. Розкажіть історію за малюнками.

Приклад історії: Ведмідь гуляє у лісі. Він бачить вулик на дереві. У вулику є мед. Ведмідь голодний, тому він бере мед. Бджоли не хочуть ділитися. Вони захищають мед. Ведмідь швидко біжить. Він тікає.

3.5. Незакінчене речення

При роботі за методами полілогу та презентації в учнів початкової школи часто виникають складності з висловлюванням думок. Багато учнів кажуть, що не знають, як почати розповідь. На уроках української мови ця проблема ускладнюється обмеженим лексичним запасом та мінімальними знаннями з граматики. Для подолання зазначених труднощів ефективно використовувати прийом незакінченого речення, тобто тренуватися висловлювати думки у реченнях не «з нуля», а спираючись на універсальні початкові фрази чи зразки висловлювання.

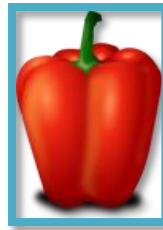
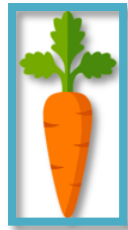
При вивченні української мови, в окрему групу можна виділити завдання на побудову речень за словами або словосполученнями. Ефективним є використання незакінченого речення як окремої вправи або як допоміжного інструменту під час розгорнутої відповіді учнів, проведення полілогів, підготовки виступів (презентацій):

- ✓ Послухайте словосполучення та «зберіть» з них речення
- ✓ Відгадай загадку, доповнивши речення потрібним словом/словосполученням
- ✓ Змініть окреме слово чи словосполучення у реченні відповідно до малюнку/змісту історії/опису істоти або предмета тощо.
- ✓ Розставте речення у правильній послідовності, щоб вийшла розповідь/діалог
- ✓ Складіть речення за зразком. Перевірте себе за послідовністю опор на дошці.
- ✓ Складіть речення зі слів
- ✓ Розширте або скоротіть речення.
- ✓ Утворіть зі стверджувального речення питання та навпаки.
- ✓ Утворіть зі стверджувального речення заперечення та навпаки
- ✓ Здогадайтеся, які слова «втекли» з речення.
- ✓ Повторіть, змінивши початок, середину чи кінець речення.

- ✓ Послухайте початок діалогу, спробуйте його закінчити (це може бути частина репліки, або одна-дві репліки)

Приклад

Подивіться на малюнки та доповніть речення:

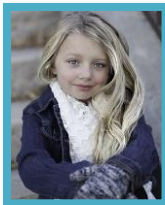
На городі росте смачна оранжева ...

На городі росте кругла рожева ...

На городі ростуть великі червоні ...

На городі ростуть три соковиті ...

Змініть речення відповідно до фотографії дитини:

Соня, 7 років

Ені, 6 років

Ваня, 9 років

Лі, 8 років

Це дівчинка

Її ім'я Аня

Її 8 років

Вона має темне волосся.

Воно кучеряве. Воно довге

Її очі блакитного кольору

Вона посміхається.

Складіть всі можливі речення за таблицею:

	ЖИВЕ/ЖИВУТЬ	 <p style="text-align: center;">у лісі</p> <p style="text-align: center;">на фермі</p> <p style="text-align: center;">у річці</p>
--	--------------------	--

3.6. Метод проєктів

Проєкт – колективна навчально-пізнавальна, творча або ігрова діяльність учнів, що має спільну мету, узгоджені методи, способи діяльності. Вона спрямована на досягнення загального результату, важливого для усіх учасників проєкту. Це універсальний метод, який дає можливість інтеграції освітнього процесу у життя колективу дітей.

Він передбачає організацію поетапної діяльності класу (постановку проблеми, яка є мотиваційною основою; її обговорення та планування роботи над проєктом; виконання проєкту; презентацію здобутків учнів) та

виокремленої діяльності вчителя (підготовчого етапу до проведення проєктної діяльності; аналізу ходу роботи над проєктом та його результатів).

У змістовному наповненні проєкту необхідно визначити наступні складові:

- ✓ знаннєва складова (інформація, що стосується теми);
- ✓ діяльнісна складова (уміння та навички, якими потрібно оволодіти);
- ✓ цілісно-змістова складова (основні ідеї, які потрібно зрозуміти).

В межах проєкту раціональним є залучення різних видів діяльності дитини (комунікативної, ігрової, пізнавальної, продуктивної, художньої та музичної) у їх взаємодоповненні та гармонічному поєднанні.

При визначенні очікуваних результатів важливо визначити здобутки як з предметної компетентності, так і у сфері особистісної та соціальної компетентностей дитини, розвитку логічного, системного та творчого мислення, формуванні її пізнавальних інтересів.

На уроках української мови у 1-2 класах можна реалізовувати міні-проєкти (протягом одного-двох уроків). Їх суть, основна ідея залишається незмінною - самостійна пошукова, дослідницька, проблемна, творча діяльність учнів, що передбачає активну комунікацію учнів, а отже є підґрунтям для практики в україномовному спілкуванні.

Приклад

Проєкт «Спінер»

Вчитель пропонує класу створити гру «Спінер» та пограти у неї.

Поле гри – коло, поділене на сектори. У кожному секторі наведені малюнки, з яких учні мають скласти словосполучення (наприклад, прикметник (колір, розмір, форма) + іменник; числівник + іменник тощо) або речення (наприклад, мій улюблений колір це ..., моя улюблена іграшка це ..., моє улюблене число це ..., мій улюблений урок це...). У центрі кола прорізається отвір та прикріплюється стрілка так, щоб вона могла крутитися.

Правила гри: учні діляться на команди. Потім команди по черзі крутять стрілку та будують висловлювання відповідно до сектора, на якому

зупинилася стрілка. Перемагає команда, яка склала найбільшу кількість правильних словосполучень/речень.

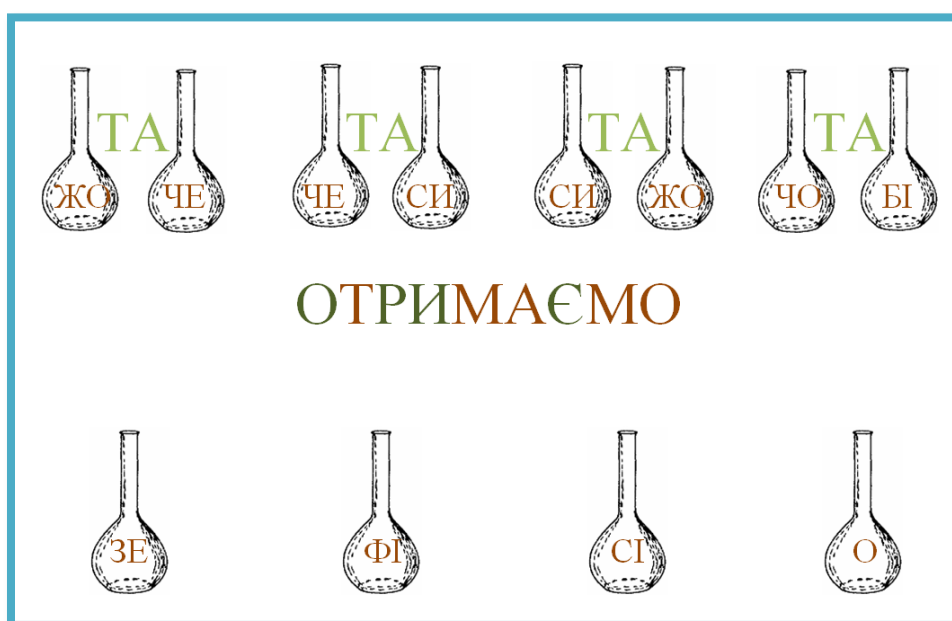
Проект «Тільки вперед»

Також клас може власноруч виготовити гру «Тільки вперед». Це поле-доріжка, яка складається зі слів пройденої лексики. Правила гри: учні діляться на команди та по черзі намагаються пройти доріжкою до фінішу. При цьому, стаючи на кожен наступну клітинку необхідно правильно назвати відповідне слово, користуючись мовленнєвою моделлю «Тут зображено ...» (або будь-якою іншою). Якщо учень не може назвати слово або каже неправильно, він зупиняється, а гру продовжує інша команда. Виграє та команда, яка перша дійшла до фінішу.

Проект «Усі кольори веселки»

Для організації цього проекту вчителю необхідно підготувати піпетки та форми для змішування кольорів, бланки для занесення результатів експериментальної діяльності відповідно до кількості груп учнів у класі а також схему утворення кольорів.

Учням пропонується виконати експерименти відповідно до інструкції вчителя: «З'єднуємо ... та ... кольори», «Який колір ми отримали?», «Молодці. Замальовуємо проведений дослід». Після проведення експериментів кожна група презентує отримані результати класу, користуючись мовленнєвими моделями: «Ми з'єднали ... та ... Отримали ...».

На заключному етапі доречно виділити час для самостійного змішування кольорів учнями.

Також можна зіграти у гру «Хованки з кольорами». На підготовчому етапі клас повторює схему утворення кольорів. Потім вчитель пояснює, що коли яскраво світить сонце кольори стають блідими (вигорають). Також нагадує, що на яскраве сонечко дивитися неприємно.

Правила гри: Вчитель каже «На небі яскраве сонце. Швиденько зажмурте очі!» Учні заплющують очі. Вчитель закриває білим аркушем паперу один з кольорів на схемі та каже «На небі хмари. Відкривайте очі... Який колір зник?» Учні відповідають. Вчитель забирає білий папір та усім класом перевіряється відповідь.

Проект «Моє хобі»

Учням пропонується дослідити, які гуртки найбільш популярні у класі. Для цього проводиться статистичне дослідження: кожен учень розповідає про своє хобі за зразком: «Я люблю спорт. Я займаюся плаванням» / «Я люблю музику. Я граю на піаніно.» / «Я люблю рукоділля. Я вишиваю» тощо та відмічає своє захоплення на попередньо створеній класом таблиці:

Спорт	Музика	Танці	Рукоділля

Після заповнення таблиці клас аналізує та обговорює результати за мовленнєвими моделями «... учнів люблять спорт/музику/танці/рукоділля», «Найбільше учнів займаються ...», «Найменше учнів займається ...».

Аналогічне статистичне дослідження можна провести за темою «Домашні улюбленці нашого класу», «Наше улюблене свято» тощо.

Проект «Мій розклад»

Під час вивчення теми «Школа» учням класу можна запропонувати створити плакат «Розклад уроків» українською мовою.

Під час вивчення теми «Мій день» кожна дитина може створити розклад свого дня та презентувати його у класі. Після чого доречно організувати роботу у парах для порівняння та обговорення свого розкладу та розкладу товариша.

Аналогічно можна попрацювати за темою «Дні тижня».

Проект «Що я люблю їсти?»

Клас може домовитися принести на урок ланч-бокси з улюбленими продуктами. Обговорити, що у кого є, користуючись моделями «У мене є...» / «У мене немає...», «Я люблю ...» / «Я не люблю ...» Поділитися з друзями улюбленими смаколиками. Цікаво буде обговорити, що з принесеного є корисним для здоров'я, а що – ні. Можна використати мовленнєві моделі «Корисно їсти...» / «Не корисно їсти ...». Такий урок (або його частину) доречно провести у їдальні.

Також у цьому проекті можна зробити колажі салатів (з овочів, фруктів, ягід) або заповнити колаж–холодильник улюбленими продуктами

Проект «Виставка іграшок»

Аналогічно можна створити виставку «Улюблена іграшка». Кожен учень приносить свою улюблену іграшку та готує міні розповідь до неї. Наприклад «Це ведмедик. Його звали Кім. Він маленький та пухнастий. Він коричневий. У нього блакитні очі та чорний ніс. Я його дуже люблю.»

Проект «Місто»

Вчитель може запропонувати класу створити колаж міста та провести по ньому екскурсію для маленьких іграшок (наприклад, фігурок з Lego), які вільно «ходитимуть» вулицями цього міста

3.7. Case-метод

Case-метод – занурення класу у реальну (або змодельовану) ситуацію, її аналіз та пошук вирішення поставленої проблеми. Його інтерактивність та практична спрямованість реалізують можливість мовленнєвої практики у справжніх життєвих обставинах. У той же час навчання за таким методом на уроках української мови у початковій школі ускладнюється невисоким рівнем володіння учнями українською мовою, значною варіативністю можливих

ефективних рішень поставленої проблеми та динамічними початковими умовами кейсу (у разі використання реальної початкової ситуації). Вчителю необхідно приймати активну участь у спілкуванні, допомагати дітям висловлювати думки українською мовою, проте максимально не впливати на процес прийняття рішень, вирішення проблеми учнями.

Розглянемо алгоритм роботи за case-методом на уроках української мови:

Підготовчий етап до проведення кейсу

- Визначення вчителем мети проведення кейсу та очікуваних навчальних результатів (як з формування предметної компетентності, так і з наскрізних умінь)
- Визначення вчителем знаннєвої (об'єм лексики та граматики) та діяльнісної (говоріння, аудіювання, читання, письма) складових кейсу
- Вибір навчальної ситуації та підготовка відповідного демонстраційного та роздаткового матеріалу (за потреби)

Основний етап

- Занурення класу у навчальну ситуацію
- Обговорення ситуації і визначення кінцевої мети та проміжних цілей
- Планування та організація діяльності учнів
- Розв'язання кейсу (виконання учнями запланованих дій)

Презентація отриманих результатів

Рефлексія

- Обговорення результатів кейсу у класі
- Аналіз проведення кейсу вчителем для подальшої організації навчального процесу

У 1-2 класах можна запропонувати наступні ідеї для проведення кейсів:

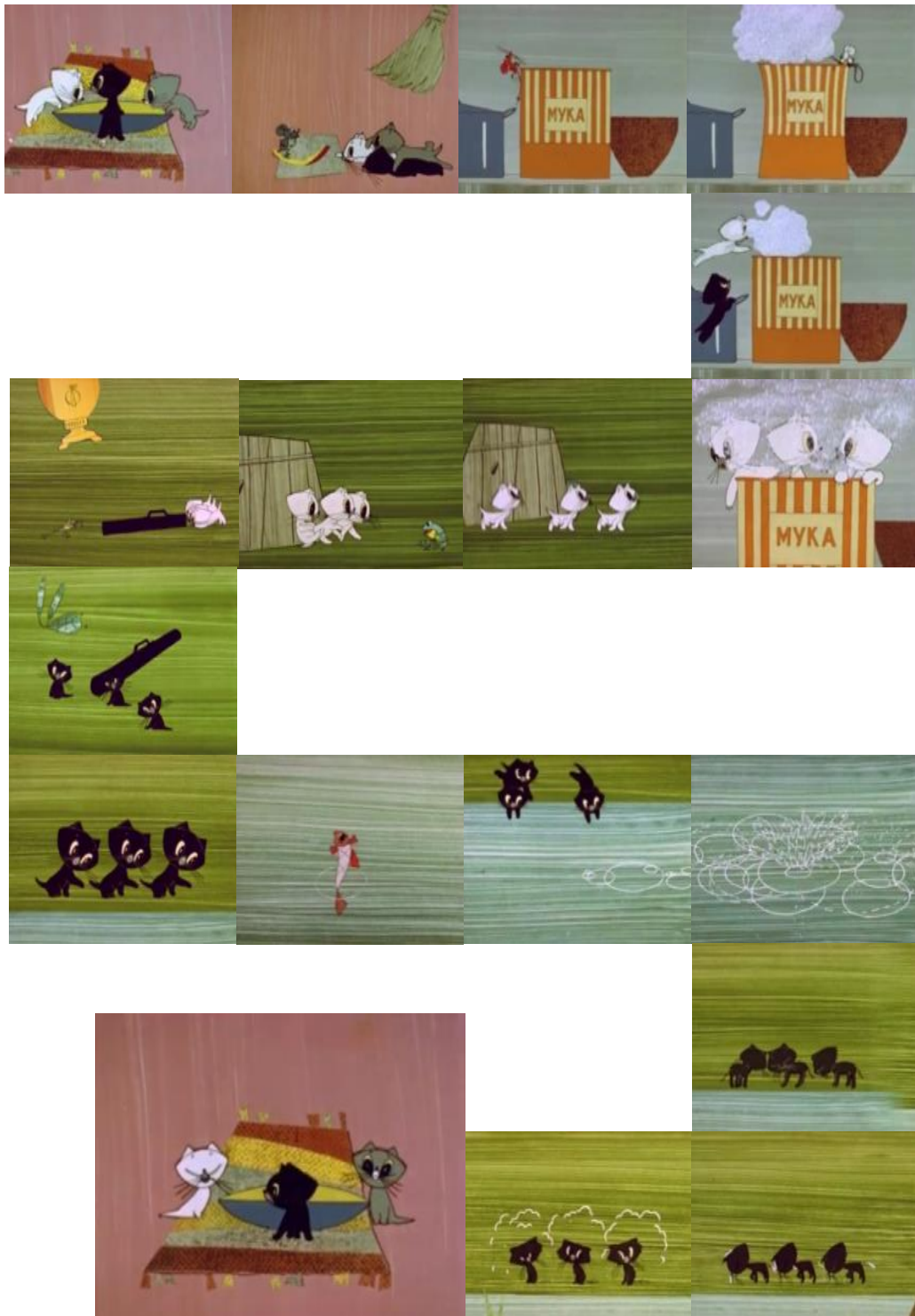
Приклад

Кейс «Заплутаний мультфільм»

Навчальна ситуація: Напередодні проведення уроку вчитель розсилає учням окремі фрагменти мультфільму українською мовою та просить обов'язково переглянути їх вдома. На уроці вчитель повідомляє, що відео виявилось розділеним на частини, а кожен з учнів подивився лише окрему частинку історії. Але ж історія дуже цікава! І тепер необхідно відновити зміст усього мультфільму.

Для виконання кейсу учням необхідно розділитися відповідно до частин мультику, які вони дивилися вдома. Скласти коротку сюжетну розповідь, користуючись ілюстраціями-опорами та розповісти її усім іншим учням класу. Потім клас разом відновлює хронологію подій користуючись ілюстраціями до кожного з фрагментів та вісью часу.

Мультфільм доцільно обирати відповідно до рівня знань учнів з української мови. Наприклад, у 1-2 класах можна скористатися казкою В. Сутєєва «Троє кошенят».

При опрацюванні цього мультфільму клас доречно розділити на три групи: 1 група – це учні, на фрагменті яких кошенята були спочатку різних кольорів, а потім стали одного кольору; 2 група - це учні, у яких все навпаки: кошенята спочатку були одного кольору, а потім стали різними; 3 група – це учні, які бачили як кошенята перетворилися з білих на чорних.

Звуковий супровід до мультфільму, розділений на фрагменти:

Троє кошенят – чорне, сіре та біле – п'ють молоко.
Вони бачать мишку!
Мишка тікає... А кошенята за нею!
Мишка стрибає у борошно... А кошенята за нею!
Мишка втекла.
Кошенята білі!

Відео 1го фрагменту
мультфільму

Відео 2го фрагменту
мультфільму

Троє білих кошенят гуляють.
Вони бачать жабку.
Жабка тікає... А кошенята за нею!
Жабка стрибає у трубу... А кошенята за нею!
Жабка втекла.
Кошенята тепер чорні!

Троє чорних кошенят гуляють.
Вони бачать рибку.
Рибка у річці.
Вона пірнає... А кошенята за нею!
Рибка втекла.
Кошенята мокрі!
Вони йдуть додому.
Кошенята сухі. Одне – чорне, одне – сіре, а одне – біле.
Після відновлення мультфільму, клас може переглянути його повністю та обговорити.

Відео 3го фрагменту
мультфільму

Відео мультфільму

Кейс «Українське свято»

Навчальна ситуація: Вчитель розповідає, що у школі плануються урочистості до свята та пропонує учням зібрати цікаву інформацію про нього, створити лепбук, спільний колаж або виставку тематичних робіт (малюнків, фігурок з пластиліну, поробок з природних матеріалів тощо) та підготувати коротенькі розповіді про це свято та свою роботу. Клас готує виставку та презентує її іншим класам та батькам.

Кейс «У нас гості»

Навчальна ситуація: до школи завітали гості з іншого міста, які розмовляють лише українською мовою. Учням необхідно розповісти про свій клас, про навчання і шкільні предмети, про своїх друзів та провести екскурсію по школі.

Приклад розповіді

Добрий день. Мене звати ... Я вчуся у ... класі. Це мої однокласники. ми друзі.

Це наш клас. Це дошка. Це стіл вчительки. Це парти та стільчики. У класі ми вчимося читати та писати, рахувати, малюємо та співаємо.

Наша школа дуже гарна. Тут є класи, бібліотека, їдальня, спортивний зал. Ми любимо нашу школу.

Ми вчимося 5 днів на тиждень: у понеділок, вівторок, середу, четвер та п'ятницю. Кожен день у нас 5 або 6 уроків. Ми вивчаємо рідну мову, українську мову, літературне читання, математику та навколишній світ. Також у нас є малювання та музика. Ми займаємося спортом.

Під час розповіді та екскурсії доцільно попрактикуватися у діалоговому мовленні з «гостями»: «Це зошит? – Так, це зошит. А це пенал? – ні. Це папка», «У школі є їдальня? – Так. Ми обідаємо у їдальні» тощо

3.8. Мікрофон

Прийом «Мікрофон» дає можливість провести швидке опитування класу у комфортній, дружній атмосфері а також додає інтерактивності навчальній діяльності. Вчитель не викликає учнів, а передає для відповіді на запитання мікрофон дитині, яка бажає відповісти. Для організації такої роботи є два правила:

- ✓ учень має висловлювати свою думку *стисло*, коротко відповідати на запитання;**
- ✓ говорити може тільки той учень, в якого зараз мікрофон.**

Бажано не оцінювати відповіді дітей, принаймні на етапі введення цього прийому в освітній процес. Це додає учням впевненості, сприяє усвідомленню, що з кожного уроку учень може винести щось корисне для себе.

Для розвитку усного мовлення на уроках української мови прийом «мікрофон» можна використати у наступних завданнях:

- ✓ Повторіть за вчителем (слова, словосполучення,**

Актуально при формуванні правильної вимови звуків української мови

речення / чистомовки, скоромовки, приказки, прислів'я). Вчитель може одночасно демонструвати класу відповідні ілюстрації.

Приклад

Для тренування звуковимови [ШЧ] можна скористатися наступним логопедичним матеріалом¹ (вправи на вимову звуків не передбачають засвоєння використаного у них лексичного та граматичного матеріалу):

Вимова звуків
української мови

Вимова звукосполучення [ШЧ] у складах:

ЩА — ШЕ — ШИ — ШО АЩ — ЕЩ — ИЩ — ОЩ
ЩУ — ШІ — ШО — ША УЩ — ІЩ — АЩ — ЮЩ
ЩИ — ШИ — ШЕ — ША ЯЩ — ИЩ — ОЩ — ЕЩ

Вимова звукосполучення [ШЧ] у словах:

Щавель, щастя, пищати, пригощати, прощати, блищати, гуща, площа,
Щука, щур, плещуть.

Щедрий, щebet, луцений, згущений, прощення, щеня, щедрувати, щедрівка,
прізвище, котище, ручище.

Щоки, щойно, щоб, дещо, навіщо, щодня, щороку, щоденник.

Щітка, мерщій, плащі, кліщі, ласощі, ящірка, лінощі.

Щит, пищить, щипати, щирій, тріщина, ящик, луцити, ліщина.

Ляц, хряц, плац, кліц, плюц, куц, хруц, доц.

Вимова звукосполучення [ШЧ] у чистомовках

Ац, ац, ац — є мене плац.

Ац, ац, ац — у доц одягну плац.

Іц, іц, іц — біля дуба кліц.

Уц, уц, уц — на дереві був хруц.

Уц, уц, уц — ліщиновий куц.

Оц, оц, оц — мама варить борц.

Оц, оц, оц — іде доц.

Юц, юц, юц — поливаю плюц.

Яц, яц, яц — спіймався ляц.

Ща, ща, ща — ми ловили ляца.

Щі, щі, щі — у лісі хащі.

Щі, щі, щі — йдуть дощі.

Ще, ще, ще — запалало вогнище.

Ще, ще, ще — каші хочу ще.

Ще, ще, ще — підстрибну вище.

Щу, щу, щу — дайте мені борщу.

Щу, щу, щу — пташку відпущу.

Щу, щу, щу — борщем пригощу.

Вимова звукосполучення [ШЧ] у словосполученнях

Щеня біля щітки. Щebetання щиглів. У лощині ящірка. Плещуться на міліні.
Залізні щипці. Військовий щит. Хижа щука. Шкідливий щур. Щілини завалили
щebetем.

Вимова звукосполучення [ШЧ] у реченнях

Оля зі щавлю варить зелений борц. Щеня потрапило лапою в щілину і
пищить. Під час дощу плац — дуже потрібна річ. На гачок піймався ляц.

¹ Логопедичні матеріали з української звуковимови: <https://www.logoclub.com.ua/>

Над квіткою кружляє хрущ. Учора йшов дощ. У гущавині лісу ростуть куці ліщини. У борщ поклали щавель. Під дощем намокло мале щеня. У воїна міцний щит. Щиглик весело щечече у куці ліщини. Горобина — дерево, а калина — куц. Плющ у горщику гарно прикрашає кімнату. Травневий хрущ — це шкідливий жук. Ляц та щука — річкові риби.

Скоромовки зі звукосполученням [ЩЧ]

Щигли в куцах пищали,

Щоранку сповіщали:

«В куцах вітрище свище,

Гуляє морозище».

У лузі журавлик

Щипав собі щавлик.

Купіть йому горщик —

Він зварить вам борщик.

-
- ✓ Змініть слова за зразком: «один предмет — багато предметів» (*чашка — чашки, будинок — будинки, бджола — бджоли тощо*); «доросла тварина — дитинча» (*курка — курча, вівця — ягня, кішка — кошеня тощо*); «я роблю — ми робимо» (*я бігаю — ми бігаємо, я стрибаю — ми стрибаємо, я присідаю — ми присідаємо тощо*)
 - ✓ Назвіть, хто та що може це робити
-

Приклад

Хто біжить? (Вовк у лісі) — Що біжить? (Вода з крану)

Хто лежить? (Кішка на килимку) — Що лежить? (Хліб у тарілці)

Хто йде? (Хлопчик) — Що йде? (Дощ)

Хто стоїть? (Вівця) — Що стоїть? (Стіл)

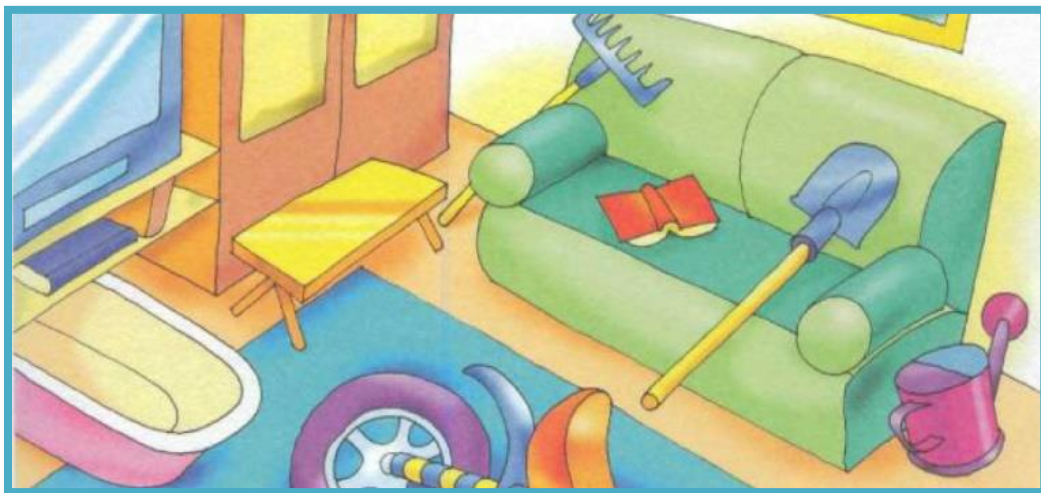
Хто летить? (Пташка) — Що летить? (Літак)

Хто пливе? (Риба) — Що пливе? (Човен)

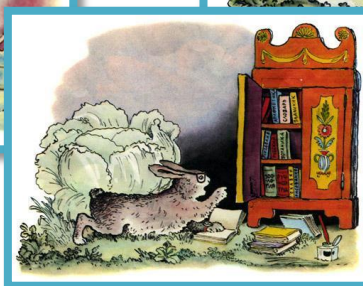
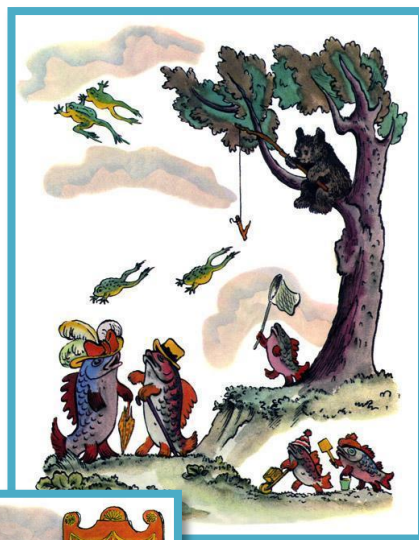
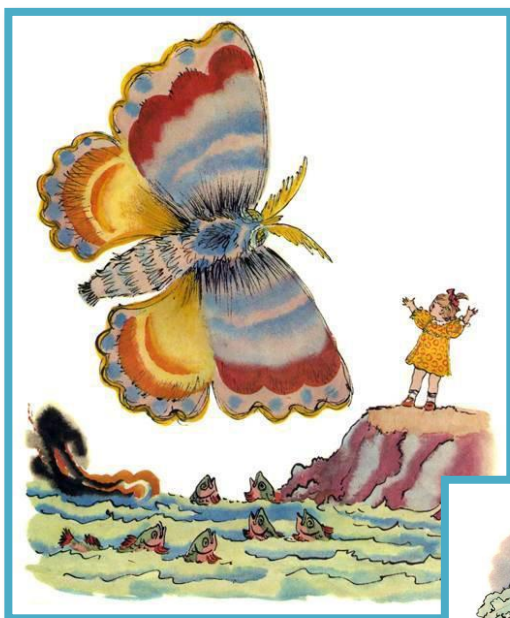
-
- ✓ Назвіть якомога більше частин предмета (*наприклад, частини дерева: стовбур, кора, гілочки, листочки, корінь*)
 - ✓ Скажіть «навпаки» (*антоніми: великий — маленький, високий — низький, довгий — короткий, широкий — вузький, солодкий — гіркий тощо*)
 - ✓ Назвіть, кого або що ви бачите на малюнку.
 - ✓ Розкажіть, що зображено на малюнку.
 - ✓ Розгляньте малюнок та розкажіть, що не правильно.
-

Приклад

Які речі не мають знаходитися у кімнаті (лопата, грабі тощо)

Чого насправді не буває?

- ✓ Дайте коротку/повну відповідь на запитання. При формуванні повних відповідей найпростіше починати з питань, які вже мають у собі відповідь. «Коли ви ходили до кінотеатру?» «З ким ви ходили до кінотеатру?» тощо
- ✓ Послухайте висловлювання, опис істоти чи предмета тощо. Скажіть, це правда чи ні?

Приклад

Слон – це маленька тварина. Він їсть рибу. Правда чи ні?

Риби літають у небі. Правда чи ні?

Корова їсть траву. Правда чи ні?

Восени часто дощить. Правда чи ні?

Сьогодні четвер. Правда чи ні?

- ✓ Вислови своє ставлення. Доцільно користуватися мовними моделями «Мені подобається .../мені не подобається ...», «Я люблю ... / Я не люблю ...», «Це добре. / Це погано» тощо. Вчитель може будувати речення на дошці за допомогою серії зображень.
- ✓ Послухайте оповідання (віршик) / роздивіться сюжетний малюнок та дайте відповіді на запитання. Спробуйте поставити запитання однокласникам.
- ✓ Подивіться на малюнки. Визначте, який з них зайвий та чому. Варто пропонувати учням завдання, які мають декілька варіантів правильної відповіді.

Приклад

Правильні варіанти відповіді:

- кулька, бо вона нежива;
- гусінь, бо вона не літає;
- бджілка, бо тільки вона може вжалити.

Також на уроках української мови за використання «Мікрофону» можна ефективно поєднувати мовленнєві завдання з розвитком пам'яті учнів:

- ✓ Повторіть прослухані слова у визначеній послідовності. Вчитель розставляє картки у певному порядку та називає їх, потім увесь клас разом з вчителем повторює слова ще раз, потім клас повторює слова самостійно (без вчителя), насамкінець учні по черзі пригадують по одному слову з послідовності.
- ✓ Повторіть послідовність слів з кінця до початку
- ✓ Роздивіться малюнок. Вчитель ховає зображення. Дайте короткі/повні відповіді на запитання.
- ✓ Роздивіться картки. Вчитель ховає зображення. Здогадайся за описом, про яку картинку (з показаних раніше) йде мова.

Приклад

Біла, пухнаста ... (хмара)
Жовте, маленьке ... (курча)
Гарна, рожсєва ... (квіткє)
Круглий, гумовий ... (м'яч)
Смачний, зелений ... (огірок)

-
- ✓ Роздивіться картки, прикріплені на дошці. Заплющте очі та порахуйте усі разом вголос до десяти. Коли клас рахує з заплющеними очима, Вчитель змінює послідовність малюнків / ховає один або декількє / замінює один з малюнків на схожий (який відрізняється тільки кольором / формою / розміром) або зовсім інший тощо. Відкриваємо очі. Що змінилося?

- ✓ Роздивіться картки, прикріплені на дошці. Зверніть увагу на зв'язки між ними / їх послідовність. Вчитель перемішує картки. Розставте все по місцях, називаючи, що зображено на малюнках.

Приклад

Уважно подивіться, хто де живе, хто що їсть тощо. Звірі побігли гратись на галявину, а їжу склали на спільний стіл. Вчитель розділяє окремо зображення тварин, їх їжі та їх домівок. Звірі погралися. Тепер вони голодні та хочуть додому. Нагодуйте звірів та/або відведіть їх по домівках (називаючи кожен малюнок).

Роздивися переможців змагання. Хто перший? другий? третій? ... Вони дуже щасливі. Давайте їх привітаємо. Вчитель знімає фігурки з дошки та показує їх дітям. Клас каже «Вітаємо!» Тепер необхідно розставити фігурки назад, щоб зробити спільне фото для журналу. Назвіть, хто перший, хто другий, хто третій?..

Тварини стали у чергу за морозивом. Назвіть хто перший? хто другий? і т.д. Вони побачили Зайчика. Побігли привіталися. Вчитель перемішує картки. Та, нажаль, забули, хто за ким стояв. Давайте розставимо тварин по порядку. Назвіть хто перший, другий, третій і т.д.

Роздивіться транспорт. Назвіть види транспорту та номери. Автомобіль, автобус, потяг поїхали ремонтуватися та з них зняли номери. Вчитель перемішує картки. Давайте прикріпимо номери на відповідний транспорт.

-
- ✓ Визначте, що з зображеного на малюнку можна віднести до певного поняття (їжа, меблі, одяг, тварини тощо). Вчитель ховає малюнок. Назвіть ці предмети або істот по пам'яті.

Приклад

Знайдіть посуд, продукти, меблі, людей на сюжетному малюнку.

Вчитель ховає малюнок. Спробуйте пригадати та назвати людей/продукти/посуд/меблі по пам'яті.

*Аналогічно можна опрацьовувати будь-які сюжетні малюнки:
Запам'ятайте усі ягоди, фрукти та овочі, які ви бачите на малюнку.*

Вчитель ховає малюнок. Назвіть спочатку всі овочі, потім фрукти, потім ягоди.

- ✓ Роздивіться картки на дошці. Вчитель перегортає зображення. На зворотній стороні кожної картки (або біля місця, де вона прикріплена) написано її номер. Можна ще перемішати картки. Пригадайте, яке зображення заховалося за яким номером.

3.9. Крісло автора

Крісло автора – це прийом тренування монологічного мовлення учнів, за яким вчитель пропонує учням підготувати коротеньку розповідь на задану тему або виконати творче завдання та виступити перед однокласниками. У початковій школі діти створюють свої твори з опорою на зразок або/та словосполучення, які необхідно використати при складанні історії. Цей вид діяльності близький до інсценізації: після створення твору учень-письменник сідає у «крісло автора» перед класом (може також одягнути капелюх автора) та виразно, цікаво його розповідає.

На уроках української мови цей прийом можна застосовувати до завдань:

- ✓ Вивчи напам'ять та розкажи виразно віршик / тему.

- ✓ Придумайте інший початок, середину чи кінець історії. Розкажіть.
- ✓ Розкажіть історію, яку ви тільки що прослухали, від імені одного з персонажів.
- ✓ Розкажіть, що ви бачите на малюнку (складіть коротку розповідь).
- ✓ Підготуйте міні-тему (розкажіть про себе, про свій день тощо).
- ✓ Складіть коротку розповідь за ключовими словами / за планом / на задану тему / за малюнком.
- ✓ Розкажіть, що ви бачите за вікном / на шкільному стадіоні / у парку / у їдальні тощо. Спочатку це можуть бути окремі слова чи словосполучення. Потім можна вибудовувати речення, користуючись мовленнєвими моделями. Створіть маленьку розповідь.

3.10 Інсценізація

Невід’ємною складовою засвоєння української мови, як і взагалі будь-якої другої (тобто не рідної) мови, є багаторазове повторення мовленнєвого матеріалу. **Використання інсценізацій (постановок сценок за мотивами невеликого за обсягом твору або його частини) та елементів драматургії дає можливість зробити цей аспект навчання цікавим, динамічним, емоційно забарвленим. Та, водночас, спрямувати зусилля на подолання психологічного бар’єру при оволодінні мовою. Інсценізації-мініатюри можна використовувати для опрацювання будь-якої лексики/граматики як у формі діалогу, так і у формі монологу.**

При вивченні нових слів можна повторювати їх пошепки чи голосно, з різною інтонацією та емоційним забарвленням. Також, для їх запам’ятовування та актуалізації у мовленні можна розіграти з класом інсценізацію-мініатюру.

Приклад

«Ми голодні!»

до теми «Їжа»

Вчитель знайомить клас з новою лексикою за темою «Їжа» та розміщує відповідні візуальні опори на дошці. Навчальна діяльність класу організовується з використанням наступного тексту:

«Уявіть, що ви дуже голодні та проговоріть ці слова з відповідною інтонацією. Тепер уявіть, що ми зайшли до кафе, взяли меню та читаємо назви цих страв (називаємо слова вдруге, вже з новою інтонацією). А тепер ми покликали офіціанта та замовляємо страви (називаємо слова втретє). Чекаємо... Нарешті нам принесли ... (називаємо четвертий раз) Давайте їсти. Але кожен раз, коли ми відкушуємо шматочок страви, необхідно її назвати. Смачного! (називаємо кожне слово ще 3-4 рази). Вчитель показує класу зображення страви, яку «їмо». Чудово, тепер ми не голодні! Хто бажає пригадати, що ми сьогодні замовляли у кафе?»

«Зоопарк»

до теми «Тварини»

Навчальна діяльність класу організовується аналогічно до попередньої активності з використанням тексту:

«Уявіть, що ми збираємося до зоопарку, та найбільше хочемо там побачити (називаємо тварин). Встаємо та йдемо до зоопарку (учні йдуть на місці). Ми з нетерпінням чекаємо, коли зможемо побачити ... (називаємо тварин вдруге). Ось ми вже прийшли. Нас зустрічає екскурсовод та каже, що тут справді є (називаємо тварин втретє). Ми підходимо до першого вольєру. Тут у нас ... Вчитель показує класу зображення відповідної тварини Ми його бачимо! Це ... (називаємо кожну тварину 3-4 рази). Вчитель каже цікавинку про тварину (1-2 речення). Йдемо далі. ... У нас була чудова екскурсія зоопарком! Повертаємося до школи. Сподобалась екскурсія? Хто хоче назвати тварин, яких ми бачили?»

Інсценізації коротеньких діалогів з використанням мовленнєвих моделей, які вивчаються, є обов'язковою складовою роботи з розвитку усного мовлення учнів. Цей метод є ефективним для поєднання повторення вже вивченого матеріалу з одночасним засвоєнням нового.

Приклад

Діалог «Знайомство» для 1 класу:

Ігор: Привіт! Як тебе звати?
Аня: Мене звати Аня. А тебе?
Ігор: Мене звати Ігор.
Аня: Приємно познайомитися!
Ігор: Мені теж!
Аня: А скільки тобі років?
Ігор: Мені 7 років. А тобі?
Аня: Мені 6 років.
Ігор: Бувай!
Аня: Бувай!

Діалог «Знайомство» для 2 класу:

Ігор: Привіт, Аню! Це мій друг.
Його звати Коля.
Аня: Привіт! Приємно
познайомитися, Колю!
Коля: Мені теж!
Аня: А скільки тобі років?
Коля: Мені 8 років. А тобі?
Аня: Мені 7 років.
Коля: Уявляєте, у мене є сестра. Її
теж звати Аня. Їй теж 7 років.
Ось її фото.
Ігор: Але твоя сестра має чорні очі
та довге кучеряве волосся.
Аня: А у мене очі сині. Моє волосся
світле та коротке.
Ігор: Мені треба йти додому. До
побачення!
Аня: Бувай
Коля: До зустрічі у школі!

Цікавим та динамічним моментом може бути використання простих віршиків або пісеньок українською мовою, які поєднуються з відповідними рухами. Це одночасно і мовленнєва практика, і фізкультурна хвилинка на уроці.

Приклад

У 1-2 класах можна використовувати наступні пісеньки

Пісня «Привіт!»

Пісня «Дні тижня»

Пісня «На селі»

Пісня «Автобус»

А також віршики:

*Ми метелики чудові,
(Нахилити голову вліво, вправо).
Маєм крильця кольорові,
(Розвести руки в сторони).
Над квітами літаємо,
(Біг на місці, рухи руками вгору- вниз).
Втоми ми не знаємо,
Пташок ми лякаємось,
(Руки покласти на голову).
Під квіти ховаємось.
(Присісти).
Дружно разом піднялись,
(Встати з-за парт).
Вліво, вправо подивились.
(Повернути голову ліворуч, праворуч).
Потім хутко повернулись,
(Руки на пояс, зробити поворот).
Всім навколо посміхнулись,
Поплескали в долоні
(Поплескати в долоні).
І побігали як поні.
(Біг на місці).
«Хай лунає всюди сміх,
(Ці слова всі вимовляють хором).
Ми найвеселіші з всіх!».*

*Доторкнись до вушка
доторкнись до носика
присядь, підстрибни
та поплескай три рази.*

*У долоньки плескаєм
Весело всміхаємось
Ніжками потупаєм
Кругом обертаємось.*

*Хомка, хомка, хом'ячок,
(Надути щічки)
покажи нам свій бочок.
(погладити свій бік)
Хомка рано прокидається
(підняти руки вгору та потягнутися)
та ретельно умивається.
(«вмити» обличчя)
Підмітає хатку
(виконати рухи, наче замітаємо підлогу)
та виходить на зарядку
(ходьба на місці)
Один, два, три, чотири, п'ять...
(показати кількість пальчиками)
Хомка хоче сильним статъ.
(підняти та напружити руки –
показати, яким сильним хоче бути
хом'ячок)*

*Крильця пташки розправляють,
(Руки розвести в різні боки).
Їх до сонця підіймають.
(Руки в гору, потягнутись).
Потім можна політати
(Покрутитися, рухи руками).
І комашок поганяти.
(Вгору низ).
На галявину злетілись,
(Присісти).
Там зернят вони наїлись.
Потім знову полетіли,
(Рухи руками вгору та вниз).
У гніздечку хутко сіли.
(Сісти на місця).*

3.11 Рольова гра

Ускладненим варіантом інсценізації на уроках української мови можна вважати рольову гру. Вона поєднує у собі елементи проєктної діяльності, інсценізації та case-методу. Молодші школярі із задоволенням

та ентузіазмом виконують такі завдання. Цей метод можна вважати одним з найбільш ефективніших на етапах закріплення та повторення мовленнєвого матеріалу, оцінювання засвоєння теми учнями. Його використання підвищує вмотивованість учнів до оволодіння українською мовою.

Приклад

Рольова гра «Ярмарок»

Вчитель пропонує класу зануритися у світ шопінгу. Кожен з учнів створює колаж власного прилавку товарів (або вибирає з запропонованих вчителем варіантів). Це можуть бути будь які речі: іграшки, меблі, одяг, фрукти, тварини тощо. Єдина умова – учень має знати назви зображених предметів українською мовою. Також клас збирає або виготовляє власні гроші (це можуть бути назбирані на прогулянці жолуді, осінні листочки, вирізані маленькі квадратики з картону або паперу тощо).

Потім вчитель знайомить клас зі зразком діалогу та розігруються відповідні інсценізації з різними товарами та цінами:

- Привіт!*
- Привіт!*
- У мене є іграшки: лялька, песик, килимок, м'яч.*
- Мені подобається лялька. Скільки вона коштує?*
- Лялька коштує 10 гривень.*
- Ось тримай.*
- Дякую! Хочеш купити щось ще?*
- Ні, дякую.*
- Бувай!*
- Бувай!*

Після підготовчого етапу парти у класі розставляються по колу, утворюючи торгову площу. Учні діляться на продавців та покупців (вчитель прослідковує, щоб кожен учень спробував кожну роль). Організовується рольова гра «Ярмарок».

3.12 Кубування

Метод «кубування» спрямований на узагальнення та систематизацію знань учнів. Вчитель пропонує класу охарактеризувати певний предмет/істоту/явище/поняття, користуючись заданою структурою його

опису, яка відображена на гранях кубика у формі ключових характеристик (розміру, матеріалу, смаку, корисності тощо).

Для ефективного впровадження цього методу в освітній процес вчителю необхідно:

- ✓ конкретизувати зміст граней кубика відповідно до поняття (предмету, явища, істоти), яке розглядається;
- ✓ реалізовувати зміст кожної грані кубика у формі яскравої, зрозумілої для дітей візуалізації.

Зазначимо, що на етапі ознайомлення класу з методом «кубування» доцільно спочатку користуватися кількома основними характеристиками (гранями кубика) та поступово розширювати їх перелік.

На уроках української мови кількість та складність завдань визначається в залежності від рівня володіння учнями усним мовленням [32]. Можливими є декілька варіантів роботи.

1. Вчитель вибирає (загадує) слово з відомого класу переліку (зображення можливих варіантів слів показані на дошці). Описує його за методом кубування (демонструючи класу відповідні грані кубика).

Учні відгадують слово.

2. Один з учнів вибирає слово з відомого класу переліку (зображення можливих варіантів слів показані на дошці). Описує його за методом кубування (демонструючи класу відповідні грані кубика).

Інші учні відгадують слово.

a)

1. Учень вибирає (загадує) слово з заданого переліку карток-понять та показує його вчителю (так, щоб однокласники не бачили, що зображено на картці).

Вчитель складає щодо цього поняття низку запитань за методом кубування. Учень відповідає на поставлені запитання, демонструючи класу відповідні грані кубика.

Клас відгадує слово, спираючись на відповіді учня.

2. Учень вибирає (загадує) слово та віддає вчителю відповідну картку (так, щоб однокласники не бачили, що зображено на картці).

Інші діти по черзі складають запитання щодо нього за методом кубування. Учень відповідає на них, демонструючи класу відповідні грані кубика.

Клас відгадує слово.

б)

Використання методу кубування на уроках української мови як державної

Необхідно звернути увагу на ієрархічну структуру впровадження варіантів використання даного методу: другий варіант «кубування» реалізується на фундаменті вже опанованого класом першого варіанту.

Метод «кубування» у наведеній інтерпретації спрямований на формування україномовної комунікативної компетентності, підвищення мотивації учнів до вивчення української мови. Він забезпечує інтерактивну взаємодію учнів класу та інтеграцію знань з української мови та інших навчальних предметів.

Приклад

Характеристики поняття, які зображено на гранях кубика, можуть бути наступними:

- ✓ *для предметів (меблів, посуду, одягу, транспорту тощо): колір, розмір, форма, матеріал, призначення, до якого збірного поняття можна віднести*

- ✓ для істот (тварин): розмір, колір, що їсть?, де живе?, чим корисне для людини?, до якого збірного поняття можна віднести (звірі, птахи, риби тощо)?
 - ✓ для людей: доросла людина чи дитина?, хлопчик чи дівчинка (чоловік чи жінка)?, зріст, яке волосся?, які очі?, яку позитивну рису характеру має (добрий, веселий, уважний тощо)
-

3.13 Дидактична гра

Дидактична гра – це гра, яка спеціально створена для досягнення певної мети навчального процесу. Вона проводиться з опорою на відповідні компетентності учнів і з передбаченням, які знання, уявлення повинні бути осмислені, закріплені, систематизовані, виявлені в учасників, які вміння повинні бути сформовані і перевірені. Також використання цього методу на уроках української мови:

- ✓ дозволяє зацікавити дітей у вивченні державної мови, налаштувати їх на активну роботу;
- ✓ сприяє доброзичливому спілкуванню і взаєморозумінню.

Дидактичні ігри можуть використовуватися на всіх етапах вивчення української мови та є ефективним інструментом розвитку усного мовлення учнів.

У 1-2 класах можна запропонувати наступні ігри для розвитку фонематичного слуху:

- ✓ Послухайте уважно, що каже вчитель та плесніть у долоні коли почуєте певний звук / склад / слово. Вчитель показує класу відповідні зображення та чітко вимовляє слова.
- ✓ Назвіть слова, зображення яких ви бачите. Вчитель показує учням декілька близьких за звучанням відомих слів та прикріплює їх на дошці. Як тільки почуєте одне

з цих слів у розповіді (або переліку слів) підніміть руку. Назвіть слово, яке ви почули.

Приклад

Можна запропонувати учням знайти слова «каша» та «Маша» у рядах слів:

«ваша, наша, Маша, ваша, ваша, наша, Даша, Саша, каша, наша, ваша, каша, наша», «Саша, Даша, Маша, Даша, Даша, каша, Даша, Маша, Саша, Саша, Маша, каша, Маша».

у розповіді:

«Дівчата гуляють у лісі та збирають ягоди. Мама кличе: «Саша, Маша, Даша, йдіть обідати!» Діти швиденько біжать додому, миють руки та сідають за стіл. «На обід сьогодні смачна каша.»

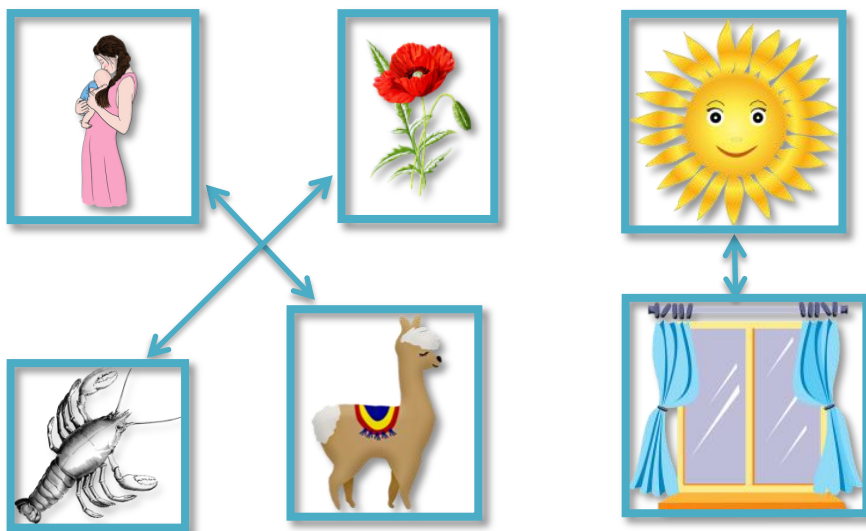
- ✓ Послухайте пари словосполучень або речень та підніміть руки вгору, якщо вони однакові, або захочайте руки під парту, якщо вони різні.
- ✓ Вчитель роздає дітям картки з малюнками (малюнки можуть бути у всіх різні). Побудуйте потяги з карток. Увага! У кожному потягу можуть бути слова, які починаються з одного і того ж звуку (або слова, які містять певний звук, наприклад «и» або «л'»). Також можна запропонувати класу розфарбувати одним кольором відповідні групи картинок.
- ✓ Знайдіть риму до слів. Вчитель пропонує перелік слів, які учні з'єднують у пари.

Приклад

мама – лама

рак – мак

сонце – віконце

Для опрацювання лексичного запасу та граматичних конструкцій у мовленнєвій практиці можна запропонувати класу наступні ігри:

«Впізнай слово»

Клас ділиться на декілька команд. Кожна команда отримує однаковий комплект карток з лексики, яка вивчається та/або повторюється. Вчитель розвішує такий само комплект карток на дошці. Клас роздивляється картки та називає відповідні слова. Після повторення лексики картки закриваються аркушами паперу та перемішуються. Вчитель по черзі дуже повільно відкриває по одній картці. Учні намагаються якомога швидше здогадатися, що зображено на цій картці та підняти відповідну картку зі свого набору карток. Кожна команда має не більше трьох спроб відгадати слово. Команда, яка підняла правильну картку першою, має назвати відповідне слово. Якщо слово названо правильно, ця команда отримує один бал, якщо ні – гра продовжується з іншою карткою. У кінці гри (тобто коли відкриті усі картки) виграє команда, яка збрала більшу кількість балів.

«Словопад»

Вчитель у витягнутій вгору руці показує картку із зображенням певного явища чи поняття та повільно опускає її на стіл. Учні мають встигнути назвати, що намальовано, до того моменту, як картка опуститься на стіл. Кожна правильна відповідь приносить один бал учню чи його команді (якщо відбувається командна гра). В кінці гри бали підраховуються.

«Слова у корзині»

Клас повторює лексику, переглядаючи відповідний набір карток. Картки перемішуються та розкладаються перед класом. Гру починає вчитель. Він бере будь-яку картку, називає відповідне слово з використанням мовленнєвої моделі «Починаю гру! У корзину покладу ...» та кладе її (картку) у корзину тильною стороною догори. Наступні гравці по черзі доповнюють корзину по одній картці. При цьому кожен учень має сказати «у корзині лежать ...», перерахувати усі картки, які поклали у корзину до нього та додати своє слово.

Якщо хтось помиляється – він вибуває з гри. Коли картки закінчуються, визначаються переможці – учні, які були дуже уважними та жодного разу не помилилися.

«Порівняй!»

Класу пропонується знайти відмінності між схожими малюнками та назвати їх, користуючись визначеними мовними моделями.

«Правильно чи ні?»

Ведучий (вчитель або один з учнів) називає будь-яку частину тіла та вказує на ту ж саму або іншу частину тіла. Потім він запитує у класу «Правда чи ні?» Якщо ведучий показав правильно - клас погоджується: «Правильно. Це ...», а якщо ні – заперечує: «Неправильно. Це не ... Це ...». Учні відповідають усі разом або по черзі. Можна грати ланцюжком, тоді роль ведучого передається наступному учневі, за умови правильної відповіді на поставлене питання.

Можна проводити аналогічну гру з будь-якою лексикою. Для цього діти стають біля парт. Вчитель показує картку, де намальована ілюстрація до слова та називає його. Якщо воно (слово) відповідає малюнку, то діти виконують якусь дію. Якщо ні – нічого не роблять.

«Коли так буває?»

Гра аналогічна до попередньої. Вчитель озвучує будь-яке твердження, наприклад, «На вулиці сонячна погода», «Влітку йде сніг» тощо, та запитує клас «Коли так буває?» Учні мають відповідати одним з трьох варіантів: «Часто», «Інколи», «Ніколи».

«Мороз-Морозенко»

Вчитель розповідає класу, що по дорозі на урок трохи замерз і тепер може заморозити що завгодно та кого завгодно. Тож пропонує пограти у «Мороза Морозенка». Клас стає у кружечок та приклеює ноги до підлоги (ходити/бігати або просто

рушати з місця не можна). Вчитель стає у середину кола та говорить «Я Мороз-Морозенко! Зараз я заморожу ваші ручки (ніжки, носики, вушка тощо)» Учні мають швиденько захвати названу частину тіла від небезпеки. Якщо хтось не встиг та вчитель доторкнувся – учень вибуває з гри. Гра триває, поки Мороз-Морозенко не втомиться або поки він заморозить усіх дітей (якщо учні погано знають лексику).

«Крокодил»

Для гри готуються два однакових набори карток зі словами. На дошці прикріплюється перший набір, клас швидко повторює слова. Потім ведучий (учень або вчитель) стає так, щоб і його, і дошку з картками було добре видно усьому класу. Він обирає одне зі слів та бере відповідну картку з другого набору. Ця картка поки що не показується іншим гравцям. Починається гра. Ведучий намагається якомога чіткіше показати жестами та мімікою обране слово (поняття) класу. Учні вгадують та називають свої ідеї вголос. Як тільки прозвучить правильний варіант відповіді, ведучий каже «Стоп», показує картку класу та відкладає її. Вчитель може також зняти таку ж картку з дошки. Це значно спростить подальший процес відгадування слів. Роль ведучого передається учню, який правильно вгадав слово. Він обирає та показує інше слово. Гра закінчується, коли клас відгадав усі картки.

«Картки догори!»

Клас повторює слова, обрані для гри. Вчитель роздає кожному з учнів по одній картці-ілюстрації. Картки можуть повторюватися. Потім вчитель називає слово, а діти, які мають картку з цим словом, встають та показують їх.

«Музична хвилинка»

Діти стоять у колі та тримають картки з зображеннями відповідно до певної теми. Під музику учні передають картки один одному. Як тільки

музика зупиняється, кожен по черзі називає, що зображено на його своїй картці.

«Зроби це!»

Учні отримують картки зі словами (будь-яка лексика). Вчитель просить учнів з визначеною картою виконати певні прості дії. Можна ускладнити гру додатковим правилом: учні виконують тільки ввічливі прохання (зі словами «будь ласка»)

Приклад

Учням роздаються кольорові аркуші картону. Вчитель звертається до класу: «У кого жовтий колір – пострибайте 5 разів!», «У кого синій – посміхніться!» «У кого зелений – сідайте за парти» тощо.

«Порахуй навпаки»

Учні рахують від 1 вперед, поки вчитель не скаже слово «навпаки». Потім діти зупиняються, повторюють останнє число, яке назвали, та починають рахувати у зворотньому порядку, поки вчитель не скаже знову «навпаки». Тоді клас знову змінює напрямок рахунку. Так можна опрацьовувати як кількісні, так і порядкові числівники українською мовою. Для пожвавлення гри діти можуть рахувати та одночасно іти вперед/назад маленькими кроками або повільно присідати/тягнутися до гори

«Знайди малюнок»

Вчитель пропонує визначити малюнок серед інших схожих на нього за відповідним словосполученням або реченням.

Приклад

На якому малюнку:

- ✓ котик у коробці / у пакеті / на стільчику;
- ✓ хлопчик/дівчинка у коробці;
- ✓ яблуко на столі / на книжці
- ✓ риби в акваріумі

«Схованки на малюнку»

Для гри необхідний великий малюнок з зображенням кімнати. Ведучий (учень) «ховається» у картині-кімнаті та пошепки, так, щоб більше ніхто не чув, розповідає про свою схованку вчителю. Інші учні «шукають» його, ставлячи відповідні запитання: «Ти під ліжком?», «Ти за дверима?», «ти у шафі?» тощо.

Також на уроках української мови можна пропонувати такі класичні ігри, як лото, доміно, вікторина, парочки, зіпсований телефон тощо.

ПАМ'ЯТКИ

«УСНЕ МОВЛЕННЯ У ПЕРШОМУ-ДРУГОМУ КЛАСАХ»

УСНЕ МОВЛЕННЯ (1-2 КЛАС)

ПАМ'ЯТКА

В практиці усного мовлення бажано уникати вживання рідної мови. Звичка перекладати почуте на рідну мову значно сповільнює та ускладнює аудіювання - так само, як і звичка формулювати висловлювання на рідній мові, а потім перекладати його на іншу негативно впливає на говоріння.

Найправильніший варіант – вчитися у процесі україномовного спілкування мислити українською мовою

ГОВОРІННЯ (1-2 КЛАС)

ПАМ'ЯТКА

Говоріння – це основа усного мовлення.

У початковій школі вкрай важливо навчити учнів правильно вимовляти звуки української мови та інтонувати речення. Цьому аспекту необхідно приділяти увагу на кожному уроці у 1-2 класах.

Без володіння запасом мовного матеріалу неможливо висловлювати власні думки словами (як і розуміти інших). Тому у 1-2 класах переважає репродуктивне говоріння (повторення мовленнєвих зразків) чи використання простих моделей.

На уроках доцільно активно використовувати наочність (предмети або малюнки), а також невербальні засоби (жести, міміку тощо) для подолання психологічного та мовного бар'єрів.

АУДІЮВАННЯ (1-2 КЛАС) (сприйняття та розуміння мовлення)

ПАМ'ЯТКА

На початковому етапі оволодіння другою мовою слухове сприйняття неможливе без внутрішнього повторення почутого. Якщо при аудіюванні дитина спостерігає за процесом мовлення, мімікою та жестикуляцією того, хто говорить, це полегшує «проговорювання про себе». **Отже, живе мовлення вчителя легше сприймається учнями, ніж аудіо-запис.**

На відміну від говоріння, при аудіюванні учень не може обирати зручний для нього темп мовлення, кількість та тривалість пауз тощо. **Тому вчитель має приділяти значну увагу швидкості мовленнєвих повідомлень, їх інтонації, логічним наголосам та паузам.**

Аудіювання безпосередньо пов'язане з пам'яттю - як довготривалою, так і короткочасною. Це визначає обмеження у довжині речень та текстів. **Кількість слів у реченні не повинна перевищувати 5-7. Це ж саме стосується і кількості речень у тексті.** Також доречним є впровадження вправ на розвиток пам'яті у контексті вивчення української мови.

Слухове сприйняття залежить від сформованості артикуляційних навичок, воно розвивається у тісному зв'язку з говорінням. Саме у процесі говоріння людина сприймає власне мовлення на слух – формується зв'язок між артикуляційними та слуховими відчуттями. **На початковому етапі навчання української мови недопустимо відокремлення видів мовленнєвої діяльності.**

Важливими складовими аудіювання є фонематичний та інтонаційний слух. **Необхідно приділяти значну увагу вимові та інтонації учнів.**

Значну роль у формуванні аудіювання відіграє вміння учня «прогнозувати» закінчення речення, словосполучення чи слова, яке залежить від рівня володіння українською мовою, знання її граматики та лексики.

Контроль за розумінням почутого краще реалізовувати через виконання завдань на усвідомлення змісту повідомлення. З мінімальним перекладом на рідну мову або без нього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алифанова Е. М. Формирование коммуникативной компетенции детей дошкольного и младшего школьного возраста средствами театрализованных игр : дисс. канд. пед. наук. : 13.00.01 / Волгоградский государственный педагогический университет, 2001. 164 с.
2. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. Москва. 1969. 608 с.
3. Бадер В. І. Розвиток мовлення школярів під час роботи над реченням. *Початкова школа*. 2000. № 8. С. 41–44
4. Байбара Т. М. Компетентнісний підхід в початковій освіті: теоретичні засади. *Початкова школа*. 2010. № 8. С. 46–50.
5. Беляев Б. В. Очерки по психологии обучения иностранным языкам. Москва : Просвещение, 1965. 229 с.
6. Бігич О. Б. Особистісно-діяльнісний розвиток молодшого школяра на уроці іноземної мови : моногр. Київ. нац. лінг. ун-т. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2010. 138 с.
7. Богданець-Білооскаєнко Н. І., Романюк С З. Методика роботи над літературним твором з молодшими школярами. *Рідна мова*. 2016. Вип. 25. С. 54–63
8. Вашуленко М. С. Компетентнісний підхід до перевірки мовних и мовленнєвих знань молодших школярів. *Початкова школа*. 2009. № 1. С. 16–20.
9. Вашуленко М. С., Дубовик С. Г. Формування дослідницьких умінь на уроках української мови. *Учитель початкової школи*. 2019. № 9. С. 3–6.
10. Власова Н. Основы методики РКИ и методики преподавания иностранных языков. *Vyučovanie ruského jazyka ako cudzieho: súčasné vyučovacie technológie*. PULIB. 2020. С. 94–104. URL: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Petrikova4/subor>

11. Волков Б. С. Психология младшего школьника : учебное пособие. Москва : Педагогическое общество России, 2002. 128 с.
12. Выготский Л. С. Психология развития человека. Москва : Смысл, 2005. 1136 с.
13. Гальперин П. Я. Методы обучения и умственное развитие ребёнка. Москва. 1985. 45 с.
14. Гудзик И. Ф. Компетентно ориентированное обучение русскому языку в начальных классах (в школах с украинским языком обучения). Чернівці : Видавничий дім «Букрек», 2007. 496 с.
15. Державний стандарт початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 р. № 87 *Офіційний вісник України*. 2018. № 19, С. 637
16. Дидактичні та методичні засади компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов у початковій школі: навчально-методичний посібник / за ред. В. Г. Редька. Київ. 2019. 413 с.
17. Дівакова І. І. Інтерактивні технології навчання у початкових класах. Тернопіль : Мандрівець, 2007. 180 с.
18. Донская Т. К. Коммуникативная перспектива в преподавании грамматики в школе. *Преимственность и перспективность в развитии речи школьников: Межвузовский сборник научных трудов*. СанктПетербург : ЛГПИ, 1983. С. 78–87
19. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / наук. ред. укр. вид докт. пед наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
20. Зарукина Е. В., Логинова Н. А., Новик М. М. Активные методы обучения: рекомендации по разработке и применению. СанктПетербург. : СПбГИЭУ, 2010. 59 с.
21. Зимняя И. А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке : кн. для учителей. 2-е изд. Москва : Просвещение, 1985. 160 с.

22. Зимняя И. А. Психология обучения иностранным языкам в школе. Москва : Просвещение, 1991. 220 с.
23. Китайгородская Г. А. Методические основы интенсивного обучения иностранным языкам. Интенсивное обучение иностранным языкам. Теория и практика. Москва : «Высшая школа», 1986. 103 с.
24. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 03.06.2021).
25. Крючкова Л. С., Моциньска Н. В. Практическая методика обучения русскому языку как иностранному. Москва. 2009. 397 с.
26. Кудрявцева Е. Г. Понятие «языковая модель» в лингвистике, философии и культурологии. *Культура и цивилизация*. 2018. Том 8. № 1А. С. 134–141
27. Леонтьев А. А. Некоторые проблемы обучения русскому языку как иностранному. Москва : МГУ, 1970. 88 с.
28. Ліпчевська І. Л. Бесіда як метод розвитку усного українського мовлення дітей національних спільнот у контексті забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою. *Від творчого педагога до творчої дитини: гармонія партнерської взаємодії* : збірник матеріалів IV Всеукр. наук.-практ. конф. 2020. С. 197-199.
29. Ліпчевська І. Л. Використання полілогу на уроках української мови у школах з навчанням мовами національних меншин. *Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи* 2020. С. 87-90.
30. Ліпчевська І. Л. Застосування TagCloud для збагачення україномовного лексичного запасу учнів початкових класів шкіл з викладанням мовами національних меншин. *Інновації в освітньому процесі: методологія, тенденції, технології*: збірник наукових праць за матеріалами Міжн. наук.-практ. конференції РВВ ІДГУ. 2020. С. 83-85.
31. Ліпчевська І. Л. Карти знань як засіб формування комунікативної компетентності на уроках української мови у початкових класах шкіл з

- навчанням мовами національних меншин *Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи*. 2020. С. 100-103.
- 32.Ліпчевська І. Л. Кубування як метод розвитку усного мовлення на уроках української мови у початкових класах шкіл з навчанням мовами національних меншин. *Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи*: матеріали III-ї Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. НДУ ім. М.Гоголя. 2020. С. 96-98.
- 33.Ліпчевська І. Л. Методи формування усного мовлення на уроках української мови в учнів початкових класів шкіл з навчанням мовами національних меншин. *Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2020 рік*. 2020. С. 163-164.
- 34.Ліпчевська І. Л. Особливості підходу до навчання української мови як державної в закладах загальної середньої освіти у школах з навчанням мовами національних меншин. *Навчання української мови та мов національних меншин учнів закладів загальної середньої освіти в контексті компетентнісного підходу*: збірник тез Всеукр. наук. конф. 2021. С. 18-20.
35. Ліпчевська І. Л. Формування вторинної мовної особистості на уроках української мови в освітньому процесі початкової школи з навчанням мовами національних меншин. *Актуальні проблеми лінгводидактики в сучасному освітньому середовищі*: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. 2021. С. 125-127.
- 36.Львов М. Р. Основы теории речи: учебное пособие. Москва: Академия, 2000. 248 с.
- 37.Методика: зарубежному преподавателю русского языка / под ред. А. А. Леонтьева, Т. А. Королевой Москва.: Русский язык, 1982. 113 с.
- 38.Найденова Н. С. Основы преподавания иностранных языков по методу М. Берлица. *Вестник РУДН: Русский и иностранные языки и методика их преподавания*. 2007. № 2. С. 95–103

- 39.Онлайн-курс для вчителів початкової школи. URL: <https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:MON-EDERA-OSVITORIA+ST101+st101/about> (дата звернення: 03.06.2021)
- 40.Офіційний сайт міжнародної корпорації Berlitz Corporation. URL: <https://www.berlitz.com/> (дата звернення: 03.06.2021)
- 41.Пентилюк М. І. Основні аспекти навчання рідної мови. *Початкова школа*. 1997. № 4. С. 10–12
- 42.Перелік частотних словників української мови. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A7%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA (дата звернення: 03.06.2021)
- 43.Петрук О. М. Розвиток мовленнєвих умінь молодших школярів під час вивчення граматичного матеріалу на засадах функціонально-комунікативного підходу : дис. канд. пед. наук : 13.00.02 / Інститут педагогіки НАПН, 2006. 199 с.
- 44.Пижае Ж. Речь и мышление ребенка. Москва : Педагогика – Пресс, 1994. 528 с.
- 45.Половіна О. А., Ліпчевська І. Л. Актуальні проблеми перспективності змісту сучасної дошкільної освіти. *Молодий вчений*. 2018. Том 8 С. 89–93
- 46.Половіна О. А., Ліпчевська І. Л. Наступність дошкільної освіти та нової української школи: реалії та перспективи. *Інноватика у вихованні*: зб. наук. пр. 2018. Вип. 7. Том 1. С. 203–213
- 47.Пономарьова К. І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови: посібник. Київ : «КОНВІ ПРРІНТ». 2020. 88 с.
- 48.Психологічна діагностика особливостей когнітивного розвитку молодших школярів в умовах інформаційного суспільства : [монографія]. За ред. С. А. Гончаренко, Л. О. Кондратенко. Київ-Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 228 с.

- 49.Редько В. Г. Лінгводидактичні засади конструювання змісту компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов у початковій школі *Педагогіка і психологія: наук.-теор. та інформ. журнал НАПН України*. 2017. №2. С. 28-38
- 50.Редько В. Г., Полонська Т. К., Пасічник О. С., Басай Н. П. Концепція компетентісно орієнтованого навчання іноземних мов учнів початкової школи. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 36 с.
- 51.Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии. Москва : Просвещение, 1976. 212 с.
- 52.Смовженко Л. Г. Методика навчання полілогічного спілкування першокласників на уроках англійської мови: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2007. 17 с.
- 53.Софій Н. З., Онопрієнко О. В., Найда Ю. М., Пристінська М. С., Большакова І. О. Нова українська школа: порадник для вчителя. Київ. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди». 2017. 207 с.
- 54.Теклюк В. Я. Психолінгвістичні основи методу спостереження над мовою. *Українська мова і література в школі*. 1991. № 12. С. 9–13
55. Ткаченко Т. А. Большая книга заданий и упражнений на развитие связной речи малыша. Москва. : «Издательство «Эксмо». 2006. 136 с.
- 56.Ходос Б. Полілог на уроках англійської мови як засіб реалізації комунікативного підходу до навчання. *Рідна школа*. 2010. №4–5. С. 55–58
- 57.Хорошковська О. Н. Теоретико-методичні засади навчання української мови і мовлення у школах I ступеня з мовами викладання національних меншин України: монографія. Київ : Педагогічна думка. 2012. 162 с.
- 58.Iannuzzi S. First Friends 1. UK : Oxford University Press. 2009. 63 с.
- 59.Simmons N. Family and friends 1. UK : Oxford University Press. 2014. 96 с.